

ქ76597
2

ყნისე-ქანგბ

ფინანსიური და ეკონომიური კითხვება

ბ ა ნ კ ე ბ ი

111
210

ფული და მათი მნიშვნელობა.

ანტონ ფურცელაძისა

—————

გამოცემა
ზ. კიკინაძისა

~~~~~

თფილისი

მსწრაფლმბეჭდავი „ლაშარი“ სემენოვის ქუჩა, № 4.

1906

ფინანსური და ეკონომიური კითხვები

ბ ა ნ კ ე ბ ი,

ფული და მათი მნიშვნელობა.

ანტონ ფურცელაძისა

გამოცემა
ზ. ჭიჭინაძისა

31

9
1

ბ ფ ი ლ ი ს ი

მსწრაფლ-მბეჭდავი არ. ქუთათელაძისა, ფრეილინის ქუჩა № 12.

1 9 0 6 წ.

Дозволено цензурою Тифлисъ, 22 Декабря 1905 г.

ბანკები და მათი მნიშვნელობა.

ბანკები გახდნენ სალოცავად ესრედ წოდებული განათლებული ხალხებისა. ბანკები ობობას ქსელივით მოედვენ მთელს ამ განათლებულს ხალხებს და იმ ხალხთა, რომელთაც ამათთან რამე კავშირი აქვთ და სწავლობენ ამათგან. გატაცებული მთელი აქ ხალხების ფულიანი და უფულოები თითქმის ჰსუნთქავენ ბანკებით: ბანკებს ამყარებენ მთელს თავის ბედსა და უბედობას; ბანკები ამღელვარებენ გულთა, აცხოველებენ იმედთა, აგდებენ სასოწარკვეთილებაში. რასაკვირველია, ამდენს თაყვანის მცემლებში წინაღმდეგეცა ჰყავთ ბანკებს. მაგრამ ბანკები მაინც და მაინც თან და თან იქერენ მთელს კაცობრიობას ხელში და ძალა-უნებლიეთ ჰხდიან ყველას თავის ყურ-მოქრილ ყმათ. თქმა აღარ უნდა, ჩვენც უნდა წავეზიდნეთ ამ ტალღებსა, თუცა თითქმის აქამდის არავინ იცის ჩვენში, რა არის ბანკები და რა ძალა უჭირავთ ხელთა. ჩვენი მწერლობაც აქამდის არის ამაზედ გაჩუქებული, რაიცა წარმოსდგება ლფრო იქიდამ, რომ თვით მწერალნიც უკაცრავათ გახლავან ამაში, როგორც სხვა ყველაფერს სამწერლო საგანში, რომლისაც ცოდნას და სწავლას ჰსაქაროებს საზოგადოება და ხალხი.

რომ კარგად დააკვირდეს კაცი, ბანკებზედ გადაწყვეტილს, აწონილს აზრს თითქმის ვერც თვით ევროპის მეცნიერებისგან გაიგონებ რასმე: ზოგს ბანკების ძალა და სიკეთე აჰყავთ ცათამდის, ზოგნი შეჰყურებენ უნდო თვალით.

როდესაც იწყო გამორკვევა და იჩინა თავი ბანკების ძალამ, პირველმა გენიოსმა ბანკების საქვეში, ლოუმ მოინდომა ესარგებლა ამ ძალით და აპირებდა ამითი მთელი კაცობრიო-

ბის ფეხზედ დაყენებას, გაბედნიერებას. იმას უნდოდა ბანკების ძალით, სხვათა შორის, ფულის გაიაფება, რომ ყველას შესძლებოდა ფულების შოვნა. „პირველი ნიშანი სახელმწიფოს გალარობებისა, — ამბობდა ისა, — არის ფულის სიძვირე. უნდა ისე მოხერხდეს, რომ კაცს, რომელსაც ფული უჭირს, ფული ეძლეოდეს სესხად ან სულ უსარგებლოდ, ან ისრე, რომ ამ ფულის მოგებაში იმასაც წილი ედოს... თუ ფულის მოგება ეძლევა მარტო გამცემს, ამ გვარი ფულის სესხი, სიკეთეს კი არა, ზარალს აძლევს ამლებსა და, დახმარების მაგიერად, ჰლუპავს იმასა.“

ამგვარად, ლოუს უნდოდა, რომ ის ძალა, რომელსაც ბანკები იჩენდნენ, მოეხმარებინა ქვეყნის სასარგებლოთ. ამას უნდოდა დაელსნა მით ხალხი მოვალეებისაგან და გაეჩინა საღსარი ადვილათ ფულის შოვნისა. ის ამას აპირებდა ან იმგვარად, რომ ამ გვარი გამსესხებელი ბანკის დადგენა ეკისრნა სახელმწიფოს, ან შემდგარიყო ამისთვის ცალკე დიდი კამპანია.

თქმა აღარ უნდა, ლოუს იშოვნა მომხრენი, და, სხვათა შორის, ამ საუკუნეში გამოჩენილი ფრანკუზი, პრუდონი ამგვარი ბანკების წყობილებით ელოდა მთლათ დღევანდელი წყობილების შეცვლას და მთელი კაცობრიობის თანასწორ გაბედნიერებას.

მაგრამ, — კვლავაც გვითქვამს, — როდესაც რამე სწავლა არ არის ცხადი დაურღვეველი საბუთებით აწონვილი და დამტკიცებული, იქ ამ სწავლას ყველა თავისებურათ და თავის სასარგებლოთ ჰლსნის.

რა იქნებოდა ლოუს წყობილებასა და განზრახვაზედ უწმინდესი. მაგრამ, რაკი ის ტრიალებდა იმ გვარს საზოგადოებასა და ხალხებში, სადაც ყველა საკუთარი ინტერესებით არის გატაცებული, სადაც არ არის აზრი გაღსნილი, რომ კაცი სრული ბედნიერი მხოლოდ მაშინ არის, როდესაც ყველას იმის სწორი ბედნიერება აქვს; რაკი, ამასთან, თვით ლოუს სწავლა არ იყო მეცნიერულად, დაურღვეველი საბუთებით

დამტკიცებული, — იმისი სწავლა, მიღებული ზოგიერთში საფრანგეთის რეგენტის ფილიპე ორლიანელისაგან, — დაეცა და ვერ იყო აღსრულებაში ბოლომდის მოყვანილი, რომ ამითი გამოცდილიყო, რაოდენათ შესასრულებელი იყო ამ სწავლის აზრი. ამის გამო, სძლია ლოუს დაწყობილ აზრებს იმ ეგონისტურმა ბანკების წყობილებამ, რომელიც ლოუმდის იჩინეს ბანკებმა და რომელთაც თან დათან გაიდგეს ფერსებები, რაკი ბანკები იყვნენ ხელთ იმ გვართა კაცთა ზე საზოგადოებათა, რომელთაც სახეში თავის საკუთარი მოგების მეტი არა ჰქონდათ-რა.

ჩვენ ბოლოს მოუბრუნდებით ამ საქმეს, თუ რაოდენათ შესაძლებელია იმ აზრის შესრულება, რასაც იზრახავდა ლოუ და რაც უნდოდა ამ ბოლოს ხანებში პრუდონს და იმათ მიმადევართ; ახლა ჩვენ გადავაკლებთ თვალს დღევანდელი ბანკების წყობილებას და იმათს მნიშვნელობას.

ბანკები არ არის ახალი საქმე. ჯერ ისევ ქრისტეს წინეთ ათინაში იყვნენ ბანკები, რომელნიც, როგორც ეხლაც ზოგიერთა ბანკები, იღებდნენ ფულს სესხად ან შესანახად და თვითონ თავის ფულს და ამ ფულებს აძლევდნენ სხვებს სესხათ და იღებდნენ ამაში მოგებას. ბანკები იყვნენ ეგრეთვე რომში. წინანდელი ზარაფობა, რომელსაც ეხედავთ თვით უღრმეს დროებში, გადაიქცა ბანკებათ. სიტყვა ბანკი წარმოსდგა სიტყვიდამ *la bande*, რომელიც ნიშნავს სკამს, დახლს, რომელზედაც ისხდნენ ზარაფები და ბოლოს დროს მებანკენი. ეს ბანკები, როდესაც იღებდნენ ფულს სესხად ან შესანახად, აძლევდნენ იმაში უბრალო ბარათებს. ბილეთების გამოცემა ბანკებიდამ ფულის მიგიერთად შემოვიდა ლოუზედ წინად, მეჩვიდმეტე საუკუნის ბოლოს ჯერ ჰოლანდიაში, მერე ლონდონში, მერე შოტლანდიაშიაც, სადაც უზურში ინახავდნენ ლითონის ფულს მართო მეოთხედს გამოცემული ბილეთებისას, როგორც ამ ბილეთების გარანტიას, ამ ბილეთებში გასასწორებლად. მაგრამ ყველა ეს ხდებოდა გაუბედავთ, უნდოთ. ეს როგორღაც დაწესდა თავის თავად, თვით პრაქტიკით: პრაქ-

ტიკამ უჩვენა რომ, თუ კი შეიძლებოდა იმ ფულებში, რომელიც თავად შემოჰქონდათ ფულის პატრონებს, ბარათების მიცემა და ამგვარად სხვის ფულის სარგებლობა, რატომ არ შეიძლებოდა, თვითონ გამოეცათ მსესხებლებზნდ თავისი ბილეთები ფულის მაგიერათ! რაოდენიმე მსგავსება იყო ამათში: იქ ბარათები ეძლეოდათ იმათ, ვისაც ფულის გაცემა უნდოდა, აქ ეძლეოდათ ბარათები, ანუ ბილეთები იმათ, ვისაც თვითონ ამათგან უნდოდათ ფულის წაღება. ამ გვარმა მსგავსებამ უჩვენა გზა, რომ შეიძლებოდა მსესხებლებზედ ფულის მაგიერად ბილეთების გამოცემა. მაგრამ, როგორც ზემოთაც ითქვა, ეს ჯერ ხდებოდა გაუბედავით, რაკი ამგვარი ბილეთების მოშობაზედ არ იყვნენ კარგათ დარწმუნებულნი და არც ჰქონდათ ამისი ძალა ჯერ აწონილი.

ლოუს დიდებულმა გონებამ ასწონა ძალა ქალაქის ფულისა, საბანკო ბილეთებისა და იმან მისცა ამას სისტემა, სისრულე და გაბედული ხასიათი. იმან ჯერ თავის წერილში შოტლანდიის ბანკთან აღსნა ძალა ამგვარი ბანკებისა და ასწერა კიდევ თავისი პლანი ამათ შესახებ; შემდეგ ეს ძალა ქალაქის ფულისა დაამტკიცა თვით გამოცდილებითაც, როდესაც იმისი პლანები, ზოგიერთებში მაინც, მიღებულ იყვნენ საფრანგეთში.

როდესაც იპოვეს საშუალება, რომ შეიძლება ბილეთების გამოცემა მაგიერ ფულისა, მაშინ მრავალ გვართ ბანკთა მიმართეს ამ ღონეს და ბოლოს ხშირად დგება იმისთანა ბანკები, სადაც არც თუ გროში ფული ჰქონიათ ბანკების შერმაღდენელებს, გამოუციათ ბილეთები, აუღიათ ამ ბილეთებში სარგებელი და ახა რაიმე შეუდგენიათ ფული, უნახავთ მოგება. მოგება ახა რაიმე მოგება მხოლოდ იმიდამ, რომ ამ ბილეთებს ჰქონიათ გასავალი, გასავალი იმას, რაც თვითონ არა რაიმე არის შემდგარი.

უეჭველია, რომ ამ ახა რაიში უნდა იფარებოდეს ერთი რამ ისრეთი ძალა, რომელიც იზიდავს მუშტარს. უიმისოთ

ბილეთებს მუშტარი არა ჰყავთ. ეს ძალა სხვათა შორის არის ის სარგებელი, რომელსაც ეს ბანკები თვითონ აძლევენ ამ ბილეთებში იმათ, ვისაც ხელში ეს ბილეთები გადავლენ. ვთქვათ მე მიჰიქის ფული, ვესესხებო ბანკსა. ბანკი, ფულების მაგიერათ, მაძლევს ბილეთებს, ნამდვილი ფულის ფასად. ეს ბანკის ბილეთები არიან თამასუქივით: დადებულს ვადაზედ ის ბილეთები უნდა მიიღონ თვითონაც ნამდვილს ფულში; მინამ ეს ვადა გავა, ბანკი მაძლევს ამ ბილეთებში-მე ან სხვას, ვის ხელშიაც ეს ბილეთები გადავლენ—სარგებელს. მაგრამ, მე რომ ისინი მანეთზედ ვთქვათ შაურს სარგებელს მაძლევენ ამ თავის ბილეთებში, თვითონ მევე შაურზედ მეტს სარგებელს მართმევენ. ამ გვარად, მე ავიღე ფულის მაგიერათ ბილეთები. მაგრამ ბილეთები კი არ მინდა, მინდა ფული. ამის გამო მე ვეძებ კაცს, რომელსაც ფული აქვს. ვპოულობ ამგვარს კაცს და ვყიდი იმ კაცზედ ამ ბილეთებს, და ის იღებს ბანკიდან იმ სარგებელს, რომელსაც ბანკები იძლევიან ამ ბილეთებში. ამგვარად, ბანკების ბილეთებს უჩნდება მუშტარი. ბანკს რჩება მოგებათ ის მეტი სარგებელი, რომელსაც მე მართმევეს თავის ბილეთებში, ვიდრემ თვითონ აძლევს ამავე ბილეთებში ბილეთების პატრონებს. სიტყვით, ბანკი იგებს არა რაიდან.

რაოდენათ სასარგებლოა გაქირავებული მსესხებლისთვის ამგვარად ფულის შოვნა, ამის ჰასუნს იძლევა იგივეკეთილშობილი ლაუ „უკეთუ ფულის მსესხებელი (მამულის დაგირავე-ბაზედ ამბობს, მაგრამ იგივე იგულისხმება ბევრს სხვაშიაც) მამულების სამუშაოდ და მამულებზედ საწაღმართოთ ჰხმარობს ნასესხებს ფულს, ის ამაზედ უარეს ველარას მოიგონებს ამ ფულების დასახარჯავად, რადგან მამული არასოლეს არ მოსცემს იმოდენა მოგებას, რაოდენიც ამ ფულში სარგებელი გაუვა. შეგვიძლიან ბეჯითად ვთქვათ, რომ მომეტებული ნაწილი ფულს იმიტრმა სესხულობს, რომ როგორმე დროებით მაინც თავი იააოწიოს თავის აწიწიოს საჭიობს: ან სისხო-

ლობს იმიტომ, რომ ეს ფული მოიხმაროს და დაჰხარჯოს. რაკი ერთი ამ გვარს ვალში ჩაფარდა კაცი, ის თავისი დღენი დარჩება თავის მოვალის ხელში და ველარ დააღწევს იმას თავსა, რათგან, რამდენიც ხანი გადის, იმდენი უფრო მეტი სარგებლის გადახდა სჭირდება, და მამული კი იმდენს მოგებას არ აძლევს.“

ამ გვარად, იმ წმინდა სწავლის- და წყობილების მაგიერად, რომელიც ჰსურდა ლოუს ბანკებისთვის მიეცა, ბანკებმა მიჰმართეს იმ გზას და წესს, სადაც კაცნი არა რაიადმ მდიდრდებიან და თავისი მოხერხებული წყობილებით უხდებიან ტვირთათ გაჭირვებულთა და მშრომელთა.

რაც ითქვა ამ გვარს ბანკებზედ, რომელნიც ამუშავებენ ფულების მაგიერათ ბილეთებს, თითქმის ესევე ითქმის სხვა ყველა ბანკებზედ, რომელთა რიცხვიც დასხვა ზსხვა გვარობა თითქმის აუარებელია. როგორც ამ გვარი ბანკები, ეგრეთვე სხვებიც ამუშავებენ მომეტებული ნაწილი სხვების ფულებს: თავისგნით აღებულს ფულში აძლევენ ნაკლებ სარგებელს და თვითონ ამავე ფულში იღებენ სხვებისგან მეტს სარგებელს.

ამ დღევანდელი წყობილების ბანკებს აჩემებენ დიდს მნიშვნელობას მრავალნი მწერალნი და ავტორიტეტნი საბანკო და პოლიტიკურ-ეკონომიურს მწერლობაში. მაგალითად, ფრანცუზების მწერალი კურსელ სენელი და ამისი დამქაში რუსის მწერალი ბეზობრაზოვი ამტკიცებენ, რომ ბანკებს აქვთ ის მნიშვნელობა, რომ ამგვარი სესხით უწყობენ მოწალმართე პირთ ხელსა, აძლევენ შემწეობას, რომ შეუდგნენ საქმეს იქ, სადაც უფულობის გამო საქმე ვერ დაწყობილა, და ბანკების შემწეობით ფულის მსესხებელნი იწყობენ საქმეს, ქირაობენ მუშა ხელს, საქონელს, იარაღს და სხვა, რომელნიც უამ ფულოთ იქმნებოდნენ უქმათ გაჩერებულნი; ამათი ძალა და მუშა დრო იქნებოდა ამაოდ ჩავლილი და დაკარგული. ამას, სხვა მწერლებთან, რომელნიც თავნს (კაპიტალს) თანასწორ მუშა ხელისა მონაწილეთ ჰრაცხავენ ფასის აღებაში, კურსელ

სენოლი დასძენს: „ის ხალხი, რომელსაც უფრო თავის ხელთა აქვს თავისი შრომა და შეუძლიან თავისი შრომა თავისუფლად მოიხმაროს, უფრო მეტს სარგებელს აძლევს ნასესხებს თავნში; და რავდენიც უფრო წინ წავალთ ცივილიზაციითა და თავისუფლებითა, იმდენი უფრო პატივი დაედება სარგებელსა. სარგებელი არის გიდასახადი, რომელიც უნდა მიეცეს თავნის პატრონს თავის მოთმინებასა და ზნეობით შრომისათვის. რადგან სწავლა, რომელიც მიუღია თავნის პატრონს, და თავნის შერდგენა და შენახვა ჯდება ფასად, ამის განო უსამართლობა იქნება, რომ იმან, ვინც ამისგან ამის თავნს სესხულობს, არ მისცეს ამ თავნში მოგება. უნდა იშრომოს კაცმა, რომ შეადგინოს თავნი, მიეცეს მოთმინებას რომ თავნი გაზარდოს; კიდევ უნდა მიეცეს შემჭირვებებს და მოთმინებას, რომ უგდოს ყური იმის მუშაობას, მონხარებას და შენახვას. თუ ყველა ამ ღვაწლს არ მიეცა თავისი ფასი, მაშინ ყველა დაანებებს თავს ამ გვარს მეცადინეობას და შეუძლებელი გახდება თავნის შერდგენა... უნდა სწორეთა ვთქვათ, რომ ის სწავლა, რომელიც ამბობს, სესხი უსარგებლოთ უნდა იყვესო, თუმცა სიტყვით ბევრს გულს უხეთქავს, რათგან ეს შესაძლებელი საქმე ჰკონიათ, მაგრამ საქმით სრულიად შეუძლებელია და ლაპარაკათაც არა ჰლირს.“

ფრანკუზის ეკონომისტი ბასტია, ის გამოჩენილი ბასტია, რომელმაც ისრე მკაცრად გაუწია პრუღონს პირდაპირობა, ამტკიცებდა იმასვე, რომ თავნი (კაპიტალი) შერსდგება მოთმინებისა და შემჭირვებისაგანაო. ამავე აზრს ადგენენ თვით სახელოვანნი ეკონომისტი ადამ სმიტი, რიკარდო და სხვანი.

მეთვრამეტე საუკუნეში საფრანგეთის გამოჩენილი მინისტრი — ეკონომისტი, ტურგო ამბობს: „რადგან ფული ეკუთვნის ფულის პატრონს, ამისგამო იმას შეუძლიან გასცეს თავისი ფული იმ პირობით, რა პირობითაც თავის სასარგებლოთ დაინახავს.“

იერემია ბენტამმა ხომ საღმრთო ვალად ჩათვალა სარგებლისა და თავნის მოგების საყველთაოდ ვალდებულება.

გამოჩენილი ნემენცების მწერალი შულცე დელიჩი, რომელიც ჰერმანიის მუშებს უჩვენებდა თავს იმათ მომხრედ, აი რას უქადაგებდა მუშებს ამის შესახებ: „მოსპეთ სარგებელი და მოისპობა სესხიცა, და თქვენ ეს სესხი მოგაკლდებათ სწორეთ მაშინ, როდესაც თქვენთვის სესხი უფრო საჭირო იქნება.“

შედგომ, ესევე შულცე დელიჩი უქადაგებს მუშებს, რომ, რაც გინდა ბევრი ეკადნეთ, თქვენი შრომიდამ იმოდენა ფულს ვერ გადასდებთ, რომ სიბერის დროს თავი შეინახოთო, ამის გამო, თქვენთვის საჭიროა, სარგებელი და მოგება აძლიოთ თავნის პატრონებს, რომ იმათს თავნს ემატებოდეს, რათა იმათ ამ თავნიდამ შეეძლოთ ნიადაგ თქვენი სესხებაო.

ეს, რაც ჩვენ აქ მოკლედ მოვიყვანეთ სხვა და სხვა შესანიშნავ მწერალთა აზრი, არის უკანასკნელი აზრი და სიტყვა თანამედროვე ბანკთა მთაყვანებლებისა.

შეუდგეთ ჯერ იმ სწავლის გარჩევას, რომელიც აჩენს გაუჩინარს, როგორც ჩვენი მდაბიო მახვილი სიტყვა იტყვის, ესე იგი, რომ ბანკებს ჰქონდეთ ის ძალა, ვითომც ადორძინებდეს საქმეს იქ, სადაც იგი უბანკოთ ვითომც ვერ იჩენს თავს და ჩაჰქრება ამაოდ.

ჯერ ვაკითხოთ: რა არის ბანკი?

ჩვენ ზემოთა ვთქვით, რომ ბანკები იმ სულ სხვის ფულს ამუშავებენ, ან ამუშავებენ მომეტებულს ფულს მაინც სხვისას. ესე იგი, ან ვამოსცემენ თავის ბილეთებს ფულის მაგიერათ, რომლებსაც ჰყიდულობენ ფულის პატრონები, და ან იღებენ სესხად ან შესანახავად სხვის ფულებს და ამუშავებენ ამათ. ამგვარად, ბანკის სიცოცხლე და დღეგძელობა ჰკიდია იმაზედ, რაოდენი თავისუფალი ფულიც არის კერძო პირებისა, ანუ საზოგადოების ზელში. თუ თავისუფალი ფული ბევრია, მაშინ ამათს ბილეთებს თუ ბარათებს ფასი ადევთ; თუ არ არის

კული, მაშინ ამ ბილეთებს თუ ბარათებს მუშტარი არა ჰყავთ
თუ ბანკები უნდა დაიკეტონ. მაშასადამე, ბანკები ამუშავე-
ვენ თავის ფულს კი არა, კერძო პირების ანუ საზოგადოების
კულს, და ამ ფულით თვითონაც მდიდრდებიან ამ ფუ-
ლის პატრონებსაც მოგებას უჩვენებ.

ახლა საკითხავია: თუ კი ბანკები ამუშავებენ სხვის ფუ-
ლს, თუკი მე, მსესხებელი, ვიღებ ბანკისგან ბანკის ფულს
ი არა, სხვის ფულს, — მაშ ბანკი რაღა მატრაკვეცაა აქა?

ბანკების ჩამოჩხირვით ჩემს და ფულის პატრონს შუა, მე
ხოლოდ მიძვირდება და მიძნელებდა ფულის შოვნა. აქ ბანკი
რის უბრალო ჩარჩი, რომელიც ღებდა გამცემსა და ამღებს
სუა, იღებს თავის საჩარჩოს ერთის მხრიდამაც და მეორეს
ხრიდამაც, რთდესაც უამ ჩარჩოთ შეეძლოთ ერთმანეთში ამ-
იებსაც და გამცემსაც მორიგება და საჩარჩო აღებული ფუ-
ლიც დარჩებოდათ ჯიბეში.

უქველია, მეტყვიან: თუ აგრეა, რაღათ მიღიხარ ბან-
ებთან, წადით ფულის პატრონებთან და პირდაპირ იმათგან
სესხეთო.

ეს თქმა ადვილია, მაგრამ ეგ სრულებითაც ვერ დაამტ-
იცება ბანკების იმ ძალას, რასაც იმათი მლალადებელი აწე-
იენ იმათ. ბანკებმა ყოველს ქვეყანაში შეიძინეს კანონისგან
მგვარი დანმარება და პრივილეგია, რომელიც არა აქვთ კე-
იძო პიოებს. ამის შემწეობით ბანკებს ისე მკვიდრათა აქვთ
ავის მსესხებლებთან საქმე დაქერილი, რომ თავისი სესხით
ნელათ ჰნახამენ ზარალს. ამგვარად მკვიდრათ საქმის დაქერა
ერძო პირს კერწო პირთან თითქმის ვერ შეუძლიან, რომ-
ლის გამოც ის რჩეობს ისევე იმას, რომ თავისი ფული ბანკს
ისცეს სესხად, ვიდრე კერძო პირსა. ამის შემწეობით
ანკი იზიდავს თითქმის ყველა კერძო პირის ფულს და ამითი
ეწყვეტავს სახსარს, რომ კერძო პირმა პირდაპირ კერძო პირი-
აგან იშოიოს სისხათ თოოი.

ახლა გადავაგლოთ თვალი, რავედნათ არის ეს სასარგებლო საზოგადო კეთილდღეობისთვის.

ბანკი იჭერს შენთან მკვიდრათ საქმეს, რომ ზიანი არა ჰნახოს. მაშასადამე, შენ უთუოთ უნდა გქონდეს ღონის ძიება, რომ ამის თავნსა ზე სარგებელს გასცე პასუხი. რაკი ეს ასრეა, მაშინ კაცს, რომელსაც თავისი გონებისა, ჯანისა და პატიოსნების მეტი არა აქვსრა, ბანკში ნდობას ვერ მოიპოვნის. მაშასადამე, სესხსაც ვერ იშოვნის და უნდა დარჩეს ღვთის ამბრობაზედ, რათგან ბანკი იმასარ ენდობა და კერძო პირებს კი თავისუფალი ფული აღარა აქვთ, რადგან ისინი ბანკს უფრო ანდობენ ფულს, ვიდრემ კერძო პირთა. ამგვართ, ბანკი ხდება შემწე მარტო იმ პირთა, რომელთაც აქვთ მატერიალური საღსარი პასუხის გებისა, და არ შეუძლიან შემწეობა იმათი, რომელთაც ნამდვილათ უჭირთ ფული, შეუძლიანთ ფულისა გონიერულათაც მოხმარება, და, უფულობისა გამო, უნდა თავისი გონებისა და აგებულების ძალა დარჩეთ უქმათ. ბანკები კი რომ არა ყოფილიყვნენ, მაშინ ის პირნი, რომელთაც აქვთ ფული და ბანკებში ინახამენ, იძულებულნი იქნებოდნენ მიეცათ ფული კერძო პირებისთვის სესხად. ამასთან, რადგან ყოველთვის არ შეეძლოთ ამ კერძო პირთ აწონვა: ჰქონდათ თუ არა ფულის მსესხებლებთ მატერიალური საღსარი პასუხის გებისა, ბევრისა პირად ნდობაც ექნებოდათ, ისინი, ჯერ ერთი რომ უფრო პირიანათ მისცემდნენ ფულს კერძო პირთ, რადგან საჩარჩო, რომელსაც ბანკებს აძლევენ, აღარ გაუვიდოდათ, და ამასთან ხშირად მისცემდნენ ფულს უფრო გაჭირვებულთა და საქმიან კაცთა. ბანკ ბის წყალობით კი აი რა გარემოებაში ვარდება ხალხი: იმას სესხი უშორდება, რადგან, რაც იმის მეზობელს ფული აქვს, გადასჯლია ბანკში, რომელიც ღარიბს სოფელს კაცზედ არის შორსა: სესხი უძნელდება, რადგან ბანკიამ ფულის აღებას უნდა ბევრი ხარჯი და ბევრი წვალება და წესის შესრულება; ნამდვილ გაჭირვებულთ და ხაქმიანთ კაცთ სესხი მთლად აკლ-

დებათ, რადგან დასაგირავებელი არა აქვთ რა, ნდობას მთლათ. მოკლებულნი არიან უქონლობისა გამო.

აი რა გამოდის აქედამ.

ბანკი იჭერს ხელში მთლათ მთელი ხალხის ფულსა და ამ ფულს აძლევს სესხად იმათ, ვისაც აქვთ შეძლება ქონებითა, უუღარიბესი ხალხი, რომელიც ლოუს და იმის მიმადევართ ჰქონდათ სახეში, რჩებიან სესხ მოკლებულნი. უკეთუ, გაჭირვებისგამო კი არა, აღებმიცემობისთვის. სათავენოთ და სამუშაოდ გამოუტანია ვისმე ფული ბანკიდან, გაჭირვებულს ხალხს დარჩენია ერთი ღონე, ამათგან აიღონ სესხად ფული და ან მიაქირაონ ამათ თავი. უკეთუ ეს გაჭირვებულნი სესხად აიღებენ ამათგან ფულს, ამათ უნდა მიეცეს ბანკისგან ფულის აღებს ყოველივე სარგებელი, ზარალი, ხარჯი და დროს მოცდენის ფასი, რაც გადაჰხედიათ ამ ფულის აღებაზედ, და ამასთან უნდა მისცენ მოგებაც, რაოდენიც კი იმის სურვილია, რადგან შენ მთლათ იმის ხელში ხარ ჩავარდნილი, სხვა ხალხსარი არა გაქვს, სხვაგან ნდობა არა გაქვს. უკეთუ მიაჭირავებ შენს შრომას, მაშინ შენი შრომით უნდა აღუდგინო ყოველივე ზარალი, გადასახადი, ხარჯი და დროს მოცდენის ფასი, და თვითონაც უჩვენო თავისი შესაჯერებელი მოგება.

ამ გვარად გამოდის, ბანკს არავითარი სასწაული არა ჰქონია აალორძინოს შრომა, მოწალმართობა და ქონება; ამ გვარი ძალა, რასაც აწერენ ბანკებს, აქვს ფულს. რაკი ეს ძალა აქვს ფულს, და არა ბანკს, მაშინ ფული, რაც უფრო ადვილი საშოვნელი იქნება, იმდენი ქვეყნისათვის საშობინაროა. ბანკები კი, როგორც ვნახეთ, უფრო აძვირებენ და ძნელ საშონელს ჰხდიან ფულს. ბანკები კი რომ არ იყვნენ, გაჭირვებულს მოწალმართე კაცს უფრო ადვილად მიუწვდება ფულზე ხელი. მაშასადამე ამგვარს ბანკებს არა აქვთ არავითარი სასარგებლო მნიშვნელობა: იმათი სარგებლობა არის ფიქცია, მოჩვენება. გამოურკვეველი და ანგარი გონება იმის საზარალო მხარეს გვიჩვენებს სასარგებლო მხარედ.

ახლა გადავიდეთ იმგვარს შეხედულობაზედ, რომ უსარგებლოთ ფულის მუშაობა შეუძლებელია და საწინააღმდეგოა. ან, როგორც კურსელ სენოლი ამბობს: თუ კაცს არ მიეცა მოგება თავის შრომაში, რომელსაც ის ჰხმარობს თავნის შერდგენასა, გაზრდასა, მოხმარებასა და შენახვაზედ, მაშინ აღარაფერს აკეთებს, ამ საქმეს შეუდგესო.

დავიწყეთ აქედამა: აღარაფერს იზრუნებს თავნის შერდგენისთვის, თუ ამ შერდგენისთვის მოგება არა ჰქნასო.

ესთქვით აღარაფერს იზრუნა—ვინ არის წაგებაში?—მართა ის, ვინც უნდა თავნი შეარდგინოს. სხვანი ყველანი რჩებიან მოგებაში: ამითი იგებს მშრომელი, მოწალმართე მუშაკაცი. როდესაც ერთისა ანუ რამდენისამე კაცის ხელში არ მიდის და არ გროვდება თავნი, მაშინ ის იფანტება და რჩება იმ კაცთა ხელში, ვისიც ღვაწლით ისინი აღორძინდებიან ბუნებიდამ მათის გონებისა და ხელის შემწობით. კაცობრიობასაც, ქვეყნობასაც, სიმართლესაც მხოლოდ ეს უნდათ. აი სხვათა შორის რას ამბობს ერთი ვენეტიკელი ბერი, ორტესი, რომელიც იყო მეთვრამეტე საუკუნეში ერთი უმაღლესი ეკონომისტთაგანი: „ზოგს, როდესაც სარჩო მოქარბებული აქვს, უეჭველია, რომ ზოგი გაქირვებაში არ იყვეს ჩავარდნილი: რაც ზოგს მოქარბებული აქვს, ეს მეტი ქონება არის აღებული სხვათაგან, რომელთაც ეს სარჩო აკლდებათ.“

მაშასადამე, ამ მხრიდამ, რომ თავნის შესარდგენათ აღარაფერს იზრუნებსო, ეს სწავლა ვერ იქერს თავს და ეს მუქარა დიდათაც ვერავის შეაშინებს უშვერი ზნეობისა და გონების მეტს.

ახლა გავსინჯოთ ის სწავლა, რომელიც ამბობს: უნდა იშრომოს კაცმა, რომ თავნი (კაპიტალი) შეარდგინოს; მიეცეს მოთმინებას, რომ უგდოს ეურა თავნის მოხმარებას და შენახვას; და რომ უგულა ამშა უნდა მიეცეს მოგება და სარგებელი თავნის ჰატრანს თავას თავნი.

გადაეავლოთ ჯერ თვალი იმას, ვინ უფრო შრომასა, შემჭირვრებასა და განცხრომაშია—ის, ვისაც თავნი აქვს და ზრდის, თუ ის—ვისიც ხელით და გონებით ეს თავნი გამოადის ბუნებიდამ და განხორციელდება თავნათ, და ვნახოთ: ერგებათ პატრონებს თავნების სარგებელი და მოგება თუ არა.

ჯერ ისევ არისტოტელმა, ამ საოცარმა გენიოსმა საბერძნეთისამ, სთქვა ამ ორი ათასის წლის წინათ: სარგებელი არის ფული ფულთაგან, ყოველ-რიგს აღებ-მიცემის საქმეში ეს აღებ-მიცემობა-სარგებლით ფულის მუშაობა-არის უუაზიზღრესი და უწინააღმდეგესი ბუნებისა.

ციცერონი, სენეკა, წმინდა მამანი, თვით წინასწარმეტყველი მოსე წინააღმდეგნი იყვნენ სარგებლის აღებისა.

ჩვენი ვახტანგ კანონმდებელი ამბობს: ვინც სულიანი კაცია სარგებელს სულ არ აიღებს ფულშიო.

რომის რესპუბლიკის დროს კანონით აღკრძალული იყო სარგებლის აღება.

კათოლიკეთა ეკკლესიისა კანონი უკრძალავდა სარგებლის ამღებთ ზიარებას, ქრისტიანული წესით დამარხვას და ანდერძის დატოვებას.

ლოუ, რომელმაც ჩაუყარა საფუძველი დღევანდელთა ფინანსებრივთა და ბანკობრივთა წყობილებათა და რომლისაც სწავლა ასრე დაასახიჩრეს, ამბობს, რომ სახელმწიფოში ფულს ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, რაც სისხლს კაცის აგებულებაში. ისინი, ვინც ფულს აგროვებენ და ინახამენ, ჰგვანან იმ ნაწილს კაცის აგებულებაში, რომელიც იჭერს და აღარ უშვებს სხვაგან იმ სისხლს, რომელიც ამ ნაწილთან ჩამოსულა. ამ გვარი დაქვრით ის უშლის მთელს აგებულებას ამ სისხლით სარგებლობას და ამითი მთელი აგებულება უნდა დასნეულდეს და მოკვდეს. უეჭველია აგებულებასთან მოკვდება ის სხეულიც, რომელმაც დაიჭირა თავისთან სისხლი და აღარ გაუშვა სხვაგან სამუშაოთ. თქვენ ნება გაქვთ აიღოთ ფული, რომ მოიხმაროთ თქვენს საქიროებაზედ, სხვაფრივ ფულის

დახალფვა, მოხმარება და დასაკუთრება არ შეგიძლიანთ, რათგან ამ ფულმა, როგორც თქვენს-ხელში, ისრე სხვების ხელში უნდა გაიარონ, რაკი ფული ყველასათვის არის გაცემული, და არა მარტო თქვენთვის. ვინც არ ასრულებს ამას, ის არის შემგოდე და დამნაშავე წინაშე სახელმწიფოსი და საზოგადოებისა.»

ერთი უდიდესი ეკონომისტი ამ საუკუნისა, კარლ-მარქსი ამბობს:

„საქონლის ფასი არის მხოლოდ უბრალო შრომა კაცისა, მოხმარებული ამ საქონლის გამოწვევასა და შერდგენაზე.“

„თავნი (კაპიტალი) ნიადაგ იმას ებრძვის, რომ სამუშაო ფასი სრულიად არა რად აქციოს.“ (ესე იგი, რომ მუშას სრულიად არ ეძლეოდეს ფასი თავისი შრომისა).

„ამგვარად თავნი რდგება და იზრდება იმ ფასიდან, რომელსაც უკლებენ მშრომლებს თავის შრომაში.“

„სიტყვით, რავდენიც თავნი რდგება და იზრდება, იმდენად მატულობს და იზრდება უქონებო და უსაზრდოვო ხალხიცა (პროლეტარი).“

„ამგვარს წყობილებაში თავნი გროვდება უზომოთ თითო ოროლას ხელში, და გროვდება იმიტომ, რომ ის ჰქრება სხვების ხელიდამ.“

„რავდენიც თავნი (კაპიტალი) იზრდება, იმდენათ, რაც უნდა სამუშაო ფასი ეძლეოდეთ, მუშების მდგომარეობა უარესობაში მიდის. ერთგან თავნის გამრავლება, მეორედგან-მშრომლებში, რომელნიც ბუნებიდამ აღმოაცენებს თავნს, მრავლდება სიგლახაკე, უზომო შრომა, მონება, უშვერება, რეგვენობა და ზნეობით დაცემა.“

ავგუსტ ბეკერი ამბობს:

„თავნი (კაპიტალი) არის ტაძარი წარმართთა, აგებული მუშათა გამხმართ ძვალთაგან, რო ამ ტაძარში მარად ცისმარედლე შეიწირებოდნენ მსხვერპლათ გაქირვებულნი კაცი.“

ქან ბატისტსე, ეს თვით-ბურჟუაზული ეკონომისტი, ესეც კი აი რას ამბობს თავნის შერდგენაზედ:

„თავნი არის ნაყოფი დაზოგვისა, მაგრამ ის შემცდარია, ვინც იფიქრებს, ვითომც თავნი სდგებოდეს საზოგადოების დაშრომის მონარჩენიდამ. მართალია მათთვის, ვინც ინახავს, არის მონარჩენი, მაგრამ საზოგადოთ, საზოგადოებისთვის ეს მონარჩენი არ არის, რადგან რადენიც თავნი იზოგება და ინახება, იმდენი საზოგადოება შევიწროებასა და მოთმინებას იტანს. სიტყვით, თავნი სდგება იმ დაშრომისაგან, რომელიც არის მოსახმარად უუსაქიროესი, და არა მოსანარჩუნებელი. ამის გამო, ზრდა თავნისა საზოგადოებას აგდებს გაქირვებაში.“

19) ტურგო, ეგრეთვე ბურჟუაზული მინისტრი-ეკონომისტი, ამბობს: „თავნის პატრონი სცდილობს, რაც შეიძლება ნაკლები მისცეს მუშას თავისი სამუშაო ფასი. რაკი სამუშაოს მთხოვნელი ბევრია და სამუშაო ნაკლები, ამისგამო თავნის პატრონი ქირაობს იმას, ვინც ნაკლებს დასჯერდება. მუშები იძულებულ არიან, ერთი ერთმანეთზედ უფრო დაიკლონ სამუშაო. ამ გვარად მუშას ეძლევა სამუშაო, რაც კი შესაძლებელია ნაკლები.“

თავის თხზულებაში „თავნი“ (კაპიტალი) მარკსი ამტკიცებს, რომ, რაც გინდა მშრომელი კაცი იყვეს და მოხერხებული საქმეში, ის მხოლოდ იმდენს ნაყოფს შეიძენს თავის შრომაში, რომ გაუქირვებელიც თავი ირჩინოსო.

მართლაცა და ავილოთ, გაესინჯოთ რომელიც გინდა წესის მუშა და გაუნაწილოთ თანასწორ სამუშაო: სად ვნახავთ, რომ იმათ იმდენი ნაყოფი აიდგინონ თავის შრომისა, რომ მაძლარიც იყვეს, ჩაცმულ დახურულიცა, ბინაც ზომიერი ჰქონდეს, ზომიერივე სხვა რიგი უსაქიროესი გარემოებანი სიმართლისა, გონებისა, ზნეობისა და სხეულის წარმატებისა და ზრდისათვის, დი შეეძლოს კიდევ გადადება, თავნება და თავნის შერდგენა თავის შრომისგან.

მაშასადამე, უკეთუ, რაც გინდა მოლვაწე და მშრომელი კაცი იყვეს, თავის საკუთარი შრომიდამ არა რჩება არაფერი ძირსა, რომ თავნი შეადგინოს,—მაშ რა ღონისძიებით უნდა შესდგეს თავნი, კაპიტალი?!... თავნის ანუ კაპიტალის მოგების თაყვანი სმცემელნი კი გვეუბნებიან, იმათ ისიც არ ეყოფათ, რომ თავნი შეადგინეს, უნდა იმათ კიდეც ამ თავნში მოგება და სარგებელიც მიეცეთო.

რაკი ბუნებრივ საქმე ისრეა, რომ არა მშრომელს კაცს მარტო თავისი შრომიდამ არ შეუძლიან რამე მოინარჩუნოს და თავნი შეადგინოს, მაშასადამე, რომ თავნი შესდგეს ვისამე ხელთა, ამ კაცს უნდა რამე ძალა, რამე საღსარი ექაროს ხელში, რომ სხვებს მოუკლოს შრომიდან, მოამშოოს, მეტი აშრომოს შეძლებაზედ და აქედამ იწყოს თავნის შედგენა. მაშინ ცხადია, თავნის პატრონი, თავისი შრომით კი არა, მომჭირვებით კი არა,—სხვების დაკლებით, სხვების ხელიდამ ნაშრომის გამოტაცემით, გამოტყუებით აღგენს თავნსა. ნუთუ ესეც საკმაო არ არის თავნის პატრონისათვის, რომ ის გახდა თავნის პატრონი, და კიდეც ამ თავნში სარგებელი და მოგებაც არ აიღოს?! უკეთუ იმას თავის თავნში მოგება და სარგებელიც ეძლევა, მაშინ ის ხდება სრული ბატონი მშრომელი ხელისა. ჩვენ ვნახეთ, რომ შეუძლებელია მარტო თავისი ნაშრომით თავნის შედგენა; რომ თავნი შეადგინოს, ამისთვის არის საჭირო სხვების შრომიდამ ნაწილი აიღოს. რაკი შრომა მარტო იმდენს გვაძლევს, რომ ჩვენ ძლივას გვეყოფნის, უკეთუ აქედამაც რამე მოგვაკლდება, უეჭველია ვცვივდებით გაჭირვებაში. რაკი ვცვივდებით გაჭირვებაში, მაშინ იძულებული ვხდებით მივმართოთ თავნის-კაპიტალის-პატრონს, რომ ამ გაჭირვებაში დაგვეხმაროს. ის გვეხმარება, მაგრამ გვეუბნება, რომ, თქვენ ამ დახმარებაში კიდეც უნდა მოგება მიჩვენოთო. გაჭირვება ამ მოგების მიცემას გვაკისრებინებს. მაშინ ჩვენს შრომას აკლდება ისიც, რაც თავნს შეადგენს და ამ თავნის მოგებაცა. აქ კიდეც უფრო გაჭირვებაში ვცვივდებით და

უფრო გვიკირს თავნის პატრონი, და, რავდენიც ხანი გადის, იმდენი უფრო ვცვივდებით იმათს ხელში. რავდენიც უფრო გვიკირს იმათი თავი, იმდენი უფრო ფასს ადებენ თავნის პატრონები თავის თავნს და იღებენ ჩვენგან უფრო და უფრო მეტს მოგებას. ბოლოს მიდის საქმე იქამდის, რომ თავნის პატრონი გვაძლევს იმდენს ჩვენს შრომაში, რავდენიც თვითონა ჰსურს. თავნის პატრონი, როგორც ზემოთ მარკსისა და სხვა ეკონომისტების სიტყვებიდამა სჩანს, ეტანება იმას, რომ შრომა სულ მუქთათ ჩაიგდოს ხელში, და თუ სულ მუქთათ არა, ბევრგან მაინც და მაინც შრომის ფასი იქამდის არის დაცემული, რომ მშრომელი კაცი ზოგიერთა დაწინაურებულს ხალხებშიც კი ჯაფისგან თითქმის პირუტყვად არის გცეული და უსაზრდოვობისაგან ნახევარ სიცოცხლე მოკლებული, რომლისგამოც წრიოკდება, არამცთუ ზნითა და სხეულით თვითონ მშრომელი კაცი, და თვით თავის შთამომავლობითაც.

მაშასადამე, შრომიუ, მომჭირვნეობით, მოთმინებით და ცოდნით კი არა, თავნი (კაპიტალი) სდგება სხვების ნაშრომის დაკლებით, სხვების შემჭირვნებით და გაჭირვებაში ჩადებით. სიტყვით, როგორც იგივე მარკსი ამბობს: „კაპიტალს ყოველი გამოსათქორი ადგილიდამ, თავიდამ ფეხის გულგებამდის გამოსთქორს სისხლი და ჩირქი.“

რაკი ერთი და ერთი სდგება თავნი, თავნი იჩენს იმავე ძალას, რაც ძალა ტრიალებს ყოველს ფიზიკურს მოვლინებაში: უდიდესი სხეული სძლევს და იერთებს თავიზედ მცირეს სხეულს. ამავე ძალას იჩენს თავნიც და, მარკსის სიტყვით, ხდება შემდეგი „უფრო დიდი თავნი სძლევს და ჰნთქავს თავიზედ მცირე თავნს.... ამას გარეისათ სათავნო (კაპიტალურს) წარმოებასთან სდგება სრულიად ახალი ძალა—სესხი (КРЕДИТЪ). სესხი, გარდა იმისა, რომ თვითონ ხდება მძლავრი იარაღი კონკურენციის ბრძოლაში: ის უჩინარი ქსელებით ჰხლართავს და იზიდავს ფულს, რომელიც არის გაფანტული საზოგადოე-

ბაში, და უგდებს ამ ფულს კაპიტალის პატრონს ხელში. სესხი არის მაშინა, რომლისაც საკუთარი დანიშნულება არის, რომ გაფანტულს სხვა და სხვა ხელში ფულს, ერთს ადგილას, ერთის კაცის ხელში მოუყაროს თავი.“

ყოველივე ამ ნათქვამებიდამ მკითხველი ცხადათ ჰხედავს: პირველი იმასა, რომ თავნი სდგება სხვების შრომიანა და მოღვაწეობიდამ, და არა საკუთარი შრომისა და ღვაწლიდგან; მეორე იმასა, რომ, რაკი თავნი არის შემდგარი სხვების შრომისგან, ამისგამო ის არ შეადგენს პატრონის საკუთრებას და მაშასადამე არცა აქვს პატრონს ნება რომ ამაში მოგება ჰნახოს ღ სარგებელი აიღოს; მესამე იმასა, რომ ვერც ერთი ღღევანდელი ბანკი ვერ შეინახავს თავს უსარგებლოთ. რაკი უნდა აიღოს სარგებელი, ის ამითივე ჰკარგავს საზოგადოების სასარგებლო მნიშვნელობას და ძალას; მეოთხე იმასა, რომ ბანკები, არამც თუ იღებენ სარგებელს, თავისის მყოფობით უმატებენ სარგებელს, აძვირებენ ფულს და გაჭირვებულთ და უსაღსროებს აგდებენ სრულს გაჭირვებასა და განწირულებაში, რაკი სრულიად ეკარგებათ სესხის საღსარი; მეხუთე იმას, რომ ბანკს სრულიად არა აქვს ძალა, რომ საღმე გააღვიძოს და ააღორძინოს შრომა და მოღვაწეობა, და ეს ძალა აქვს რაოდენათმე ფულს, და არა ბანკს; მეექვსეც იმასა, რომ, ვერა ბანკი ვერ იმუშავებს, თუ არ არის საზოგადოებაში თავისუფალი ფული: ის ამ თავისუფალს ფულს თავისი გამბუჯი ქსეჯებით იზიდავს თავისკენ და ამითი გაჭირვებულთ აგდებს უფრო გაჭირვებაში. მაშასადამე, ღღევანდელი ბანკების სასარგებლო ძალა არის ოცნება გატაცებული სწეული გონებისა.

ახლა გადავიდეთ ლოუსა და იმის მიმადევართ სწავლაზედ.

როგორც ზემოთაც იყო ნათქვამი, ლოუს ბანკის სასესხებელი ბილეთების გამოცემით უნდოდა მთლათ კაცობრიობისათვის შეემსუბუქებინა ფულების შოვნა და ამითი ელოდა იმისი მრავალგვარი დაჭირებიდამ დახსნას. პრუდონი ამგვარი

ბანკებით და ბილეთებით ელოდა მთლათ კაცობრიობაში დღე-
ვანდელი წესების ძირიანათ შეცვლას, ყველას ერთ ზომა-
ზედ დაყენებას და ამაღლებას; ერნესტ ბეკერი ამასვე ელის
ბანკებისაგან; გამოჩენილი ლუი ბლანი, რომელმაც დღევან-
დელს დაწინაურებულს ეკონომიურს სწავლას მისცა კილო,
თუმცა უფრო ნათელი თვალთ უყურებდა ამ საგანს, მაგრამ
ისიც ამ წესს ამყარებდა უზომო იმედებს. ის ჰფიქრობს,
ლოუს სისტემა მის დროს მიტომ ვერ შესრულდა, რომ ეს
სისტემა არის კოოპერაციებისა და ასსოციაციებისა და ასსო-
ციაციების სისტემისათვის, და არა ინდივიდუალური სისტემი-
სათვისაო; მაშინ იყო კერძო-პიროვნული (ინდივიდუალური)
სისტემა და ლოუს სისტემა იმიტომ დაეცაო.

ლოუს უნდოდა თავისი ბანკებით, რომ სახელმწიფო გამ-
ხდარიყო მცველი და მფარველი მთელი სახელმწიფოს ქონე-
ბისა და ყოველივე საქმის მოთაზნე. ამისთვის იმას უნდოდა
გამოეცა იმაღენა ქალაქის ფული, რადენიც მოთხოვნი-
ლება იყო სახელმწიფოში. ფულის სიძვირეს-ამბობდა ისა-მ-
დევს საშინელი ბოლოვო: ის ჰხდის ბატონათ ფულის პატრო-
ნთა, რომელნიც უზომო მოგებისა და სარგებლის აღებით
ატყავებენ გაქირვებულთა. ლითონის ფულს არ შეუძლიან,
ყველას გაუწვდეს, რადგან ოქრო და ვერცხვი არც იმო-
დენა მოიპოვება, რაც საქარაა, და ამასთან წასად წამოსადე-
ბათ, გადასაცემ-გადმოსაცემათ გასაქირნი არიან; გარდა ამისა,
თვითონ ამათს მოპოვებაზედ იღუბება დიდი შრომა და მუშა
ხელი, და თვითონ ლითონი, ფულათ მომზადებული, სცდება
სხვა რიგს სახმარისობასა. რადგან ლითონის ფული ყველას
ვერ გასწვდება და ყველას ამაზედ ხელი არ მიუწვდება, ამაში
უფულობის გამო დაიკარგება უმუშაოთ ბევრი დრო ზე განძი,
რომელიც იფარება საქმესა და ბუნებაშიო; მრავალი გა-
ქირვებული დარჩება უმუშაოთ, უსაქმოთ, უპუროთაო. ამის-
კამო ის ურჩევდა ქალაქის ფულის დაწესებას. ქალაქის
ფული, — ამბობდა ისა, — არის იმგვარი საღსარი, რომელსაც

უნდა გამოიკვმოდეს სახელმწიფოსაგან და ეძლეოდეს სესხად. ლოუს უნდოდა, რომ სახელმწიფოს ეკისრნა ზრუნვა თვითოულს ყველა ცალკე პირზედ და მოეხდინა შესაფერი განწყობილება შრომისა და სიმდიდრის შორის. ამ აზრის შესასრულებლათ, ლოუს აზრით, სხვათა შორის, იყო საჭირო ქალაქის ფული. იხნესა და მოწაღმართეს, მაგრამ ამასთანავე ღარიბს კაცს შეუძლიან მოიკვს მხოლოდ უბრალო ბარათი იმაში, რაც არის საჭირო იმის ცხოვრებისა და საქმისათვის. ესე იგი, უნდა მიეცეს ფული უბრალო ბარათის ნდობით. ამისთვის უნდოდა დაეწყებინა ლოუს სახელმწიფო ბანკი, რომელიც დანიშნულება ის უნდა ყოფილიყო, რომ შეემოწმებინა ღარიბი კაცების ბარათები, ის ბარათები, რომელთაც ექნებოდათ ძალა, და ამგვარი ბარათებს წილათ გამოეცათ ბიჭუთები, რომელთაც უნდა ჰქონოდათ ძალა ფულისა, გაეწიათ ფულის მაგიერობა. ლოუს უნდოდა, ამ გვარი სახელმწიფოს დახმარებით ღარიბი კაცის გონებას, ხელს, ნიქს ჰქონოდა საკუთარი ნიშანი, რომელიც იხმარებოდა ფულად, როგორც მაგალითათ შეძლებული კაცის ქონებას ჰქონდათ თავისი ნიშანი-ლითონის ფული. სიტყვით, ლოუს, ამგვარი ბანკის დაწესებით უნდოდა, სახელმწიფო განხდარიყო გამწაწილებელი საზოგადო ქონებისა.

ამგვარივე იზრი ჰქონდა პრუდონსაც, მხოლოდ იმ გარჩევით, რომ ლოუს კიდევ იყო იმ აზრზედ, რომ სესხში მსესხებელს უნდა ეძლია. რაოდენიმე მოგება ბანკისთვის, რათა ბანკს შესძლებოდა ლითონი ფულის შენახვა გამოსასყიდავთ თავისი მიცემული ვექსილებისა ანუ გასასტუმრებლად ვალისა, და ამასთან, რომ ამითი სახელმწიფოს შესძლებოდა შეეცესო ხალხის სახელმწიფო გადასახიდი, რათა პირდაპირი გადასახიდი სახელმწიფოში მცხოვრებთ აღარ გადაჰხდოდათ. პრუდონი თხოულობდა სრულიად უსარგებლოთ ბილეთების გამოცემას.

ჩვენ იმის გასაგებათ, თუ რაოდენათ შესაძლებელია ამ წესის შესრულება და რაოდენათ სასარგებლოა ეს, ჯერ უნდა

გავარჩიოთ და ვიპოვნოთ ნამდვილი კანონები ფულის რაობისა, ესე იგი, გავიგოთ, რაშა ფულის ძალა და რა უნდა იყვეს ფული.

ჩვენ აქ მხოლოდ მოკლეთ მოვიყვანთ უფრო დიდი ავტარიტეტების აზრს შესახებ ფულის მნიშვნელობისა, და შემდეგ შეუდგებით იმათს გარჩევას,

ლოჟ ამბობს: „რომ დაწესდეს იმგვარი ფული, რომელსაც თავის თავათ ფასი არა ჰქონდეს და, ამ უფასურობისგამო, უცხო ქვეყნის ხალხი ერიდებოდეს ამ ფულს და არ გაჰქონდეს სახელმწიფოლამ, და ამასთან, თუ ის მოიქრება იმდენი, რაოდენი მოთხოვნილებაც იქნება სახელმწიფოში, ეს იმისთანა სიკეთეს მოუტანს სახელმწიფოს, რომ მიაღწევიანებს სიმდიდრემდის და გააძლიერებს.“

აქედამ თითქო გამოდრის ის აზრი, რომ საქირო არ იყვეს ფულის გამოცემაში რამე გარანტია ფულისა. მაგრამ მცორედგან თხოულობს ფულის გარანტიათ სანდო ზარათებს შრომისას უქონებელი ხალხისაგან, როგორც ზემოთაც გვქონდა ამაზედ დაპარაკი, და გარდა ამისა ამბობს, რომ გამოცემული ქალაღდის ფულის გარანტიათ უნდა იყვეს მთელი სახელმწიფოს მ.მულეზიო. მამული, ესე იგი მიწა, უნდა იყვეს ფულიო. მიწის რაოდენობა არ იცვლება და რაც ხანი გაღის მიწას ფასი ემატებაო, ამის გამო, ვისაც ფულის ნიშანი (ესე იგი ქალაღდის ფული) ხელში აქვს, ის ნიადაგ დარწმუნებულია, რომ უქირავს ხელთ ღირს-საფასური, რომელსაც ფასი და ღირსება კი არ აკლდება, კიდევც ემატებაო. მიწა არის მთელი სახელმწიფოს შემნახველი და ნაყოფის მოცემი, ამისგამო მიწა არის უკეთესი გარანტია ფულის ნიშანისაო.

თან ბაბტიტ სე ამბობს, ქალაღდის ფული ყველა ფულზე უფრო სამჯობინაროაო სახმარად. მაგრამ, რომ ამას უფლის ძალა ჰქონდეს, უნდა ჰქონდეს გარანტია, რომლისაც სიმეოლო (წარმომადგენელი) იყვეს ეს ფულიო. უკეთეს გა-

რანტიათ იმას მიაჩნია პური, რომელსაც მოიყვანს სახელმწიფო.

კურსელ სენოლის აზრით ქალაღდის ფუღლისთვის ისიც საკმაოა, რომ გამოსცა ის სახელმწიფომ და ვალდებულჰყო ყველგან და ყველასათვის მისაღებათ, სხვა გარანტია იმისთვის არ არის საჭიროყო. ფულათ უნდა იხმარებოდეს ლითონის ფული (ოქრო და ვერცხლი), რომელსაც თავისი საკუთარი ფასი თვითონვე აქვსო, და ქალაღდის ფული უფრო უშვეერი და გაუნათლებელი სახელმწიფოებისთვის არის, ვიდრემ განათლებული, დაწინაურებული სახელმწიფოსთვისაო. მაგრამ ბოლოს მაინც იმ აზრზედა დგება, რომ ქალაღდის ფულს ნამდვილი ფუღლის ღირსება და ფასი მაშინა აქვს, როდესაც გარანტიათ აქვს ლითონის ფული. თუ მანეთს ლითონის ფულზედ მანეთი ქალაღდი გამოეცი, მაშინ ქალაღდის ფულს ლითონის ფუღლის ფასი აქვს, თუ მეტი, და მაშინ, რამდენიც მეტი იქნება, იმდენი ქალაღდის ფასი ეცემაო.

ფულკრინ-მაზელისა, ჯონ გრეისა და პრუღონის *) სიტყვით უნდა დაფასდეს სახელმწიფოს საქონელი, ამათ ფასობის დაგვარად გამოიცეს ბიღეთები (ქალაღდის ფული) და ამ ფულმა იმუშაოს სახელმწიფოში.

ტიურგო, სისმონდი და სხვანი მრავალნი იყვნენ იმ აზრისა, და დაამყარეს კიდევ ის აზრი, რომ, რადგან ფული ჰსა. ხავს საქონლის ფასს, თვითონაც უნდა ფასიანი იყვეს, ესე იგი, რომ, ვთქვათ აღსნა იმას ფუღლის ბეჭედი, მაინც თავისი ფასი არ დაჰკარგოს. ამისგამო, ისინი ამტკიცებენ, რომ ფულათ უნდა იხმარებოდეს ძვირფასი ლითონი, მეტადრე ოქრო და ვერცხლიო.

იღამ სმიტი ამბობდა, ქალაღდის ფული სჯობია ლითონის ფულს, და ქალაღდის ფუღლის გარანტიათ სხვათა შორის ჰხედავდა ლითონს.

---

*) პრუღონის ბანკის წყობიღება ჯერ ფულკრინ-მაზელს და მერმე ჯონ გრეის ეკუთვნით, ამათგან ისარგებლა ამ აზრით პრუღონმა.

რიკარდოც აღიარებდა ამასვე, მხოლოდ ამბობდა, ქალაქის ფულის გარანტიათ უნდა იყვეს ის მეტი შრომა და ნაშრომი, რაც ხარჯს გარეთ რჩებაო. ესე იგი ქალაქის ფული იმდენი უნდა გამოვიდეს, რაც ხარჯს გარეთ სახელმწიფოში შრომა და ნაშრომი რჩებაო.

კარლ მარკსი, ეს ძლიერი კრიტიკოსი კაპიტალისა, ამბობს ფულის ფასზედ: „ფულის საკუთარს ფასს შეარდგენს ის მუშა ღრუ, რაც ამის მოპოვებასა და შემუშავებაზედ მოხმარებულია. ამისი საკუთარი ფასი იქნება თანასწორი იმ საქონლისა, რომელსაც ამოდენავე შრომა, ესე იგი მუშა ღრუ მონდომებია.“

ესევე აზრი წარმოითქვა ჯერ ისევე მარკსამდის რიკარდოსა და აღამ სმიტისგან. ისინიც ფულის მნიშვნელობაზედ სრულიად ამ აზრისანი იყვნენ.

შემდგომ ამბობს კიდევ მარკსი: „ქალაქის ფულის მუშაობა, როგორც ფულისა, მხოლოდ მაშინ შეიძლება, როდესაც ის მუშაობს ოქროს მაგაფრად, ქალაქის ფული მხოლოდ იმდენი უნდა გამოვიდეს, რამდენიც შეიძლება, რომ ამოსულიყო ოქროს ან ვერცხლის ფული, რომელსაც სიმბოლოს (მაგაერობას) წარმოადგენს ქალაქის ფული.“

ამგვარად, ყველა ეკონომისტები თანახმანი არიან, რომ ფულს, ლითონის ფული იქნება თუ ქალაქისა, უნდა ჰქონდეს გარანტია. ლითონის ფულის მქადაგებელნი ამბობენ, რომ ამ ფულის გარანტიათ ისიცა კმარა, რაც ამაზედ შრომა წასულიაო. ქალაქის ფულის მადვიარებელნი, გარანტიათ ამ ფულისა უჩვენებენ ზოგნი ლითონის ფულზედ, ზოგნი მონარქის შრომაზედ, ზოგნი სახელმწიფოში მოყვანილს პურზედ; ლოჟ სახელმწიფოს მიწებსა და უქონელი ხალხის შრომაზედ; ზოგნი სახელმწიფოში მყოფს საქონელზედ. სატყვიო, იმაზედ ქველანი თანახმანი არიან, რომ ფულს უნდა ჰქონდეს რამე გარანტია, განსხვავება არის ამათში ფულის გამოცემის რაოდენობასა და თვით ფულის გამოცემის ღირსებასა და მის

გავსინჯოთ ჯერ ის სწავლა, რომელიც აღიარებს ლითონის ფულს და ამ ფულს, როგორც გარანტიას ქალაქის ფულისას.

ოქრო და ვერცხლი, როგორც ვიცით, მოიპოვება ძალიან ცოტა. მაშასადამე, თუ ქალაქის გარანტიათ მარტო ოქროსი და ვერცხლის ფულია და მარტო იმდენი გამოიცა ქალაქის ფული, რაც ოქრო და ვერცხლია, უეჭველია არ იქნება საკმაო სახელმწიფოში სამუშაოთ, და ფულის ნაკლებულება მისცემს დიდს დაბრკოლებას ყოველგვარს მოწოდებობას. თუ გამოსცემ მეტს, მაშინ რავდენიც მეტი გამოვა ქალაქის ფული ლითონის ფულზედ, იმდენი ქალაქის ფასი დაეცემა და გავა ნაკლებ ფასად, ვიდრემ ფასობს ოქრო და ვერცხლი. რაკი ოქრო და ვერცხლი ცოტაა, და სახელმწიფოს კი ბევრი ფული უჭირს, ამისგამო ოქრო და ვერცხლი არ ივარგებენ ან არ იკმარებენ გარანტიათ ქალაქისა. მაშასადამე, ამ მხრივაც ოქრო და ვერცხლი, როგორც ფული ან გარანტია ქალაქისა ვერ ასრულებენ თავის დანიშნულებას. რაც შეეხება იმას, რომ იმათ თავის თავათ ფულის მნიშვნელობა აქვთ,—ამ მნიშვნელობას აძლევენ ყველა ეკონომისტნი თანხმად იმიტომ, რომ იმათ, ე. ი. ოქროსა ვერცხლის ფულს თვითონ თავის თავათ თავისი ფასი აქვთო, რაკი ამა თს მოპოვებს, გადახალისებს და არსებაში მოყვანას შრომა უნდაო, რაც უფრო მეტი შრომა უნდა ამათა, იმდენი უფრო მეტი ფასი ადევსო. აქედამა სჩანს, რომ ამ ლითონის ფულის მოსაპოვებლათ სცდება მრავალი მუშა ხელი, გონება, ნიჭი, რომელიც უნდა მოაკლდნენ სხვა საზოგადო სახმარ საქმეთა. აქედამ გამოდის ისა, რომ ფული, რომელიც უნდა მხოლოდ ცვლას ახდენდეს ამლებთა და მიმცემთა შორის, თვითონაც ცალკე ფასს იღებს და აცდენს თავის შეძენაზედ ხალხს; მეორეც ისა, რომ, გარდა იმისა, რომ უნდა ჰსახავდეს სხვა საქონლისა ან შრომის ფასს,—თვითონაც საფასურია,—მაშასადამე, ის მარტო ფული არ არის და არის განძიცა, მეოთხეც ისა, რომ განძი, რაკი ფუ-

ლათ იქცევა, აკლდება საზოგადოებას, როგორც სახმარი ნივთი. აქედამ ცხადია, რომ ამ მხრივაც ოქრო და ვერცხლი ვერა სწევენ ნამდვილს ფულობას და თავისი ფულობით აძლევენ საზოგადოებას ზარალს. ეს კიდევ არაფერი. ამავე ეკონომისტთა სწავლით, ქაღალდის ფული იმიტომ არის ფული, რომ იმას უზუჭში აქვს სხვა რამე სახმარი ძალა; ოქროსა და ვერცხლს იმიტომაც აქვთ ფულის ძალა, რომ ამათ თვითონაც უნდათ შრომა. ამასთან იგივე სმიტი, რიკარდო, მარკსი და სხვანი აღიარებენ, რომ ყველა შრომას არა აქვს ფასი: ფასი აქვს მხოლოდ ნაყოფიერს შრომას. მაგალითად-ასმა კაცმა რომ ასი კოკა წყალი მთელი წელიწადი ნაყოს, მაინც ამ წყალზედ მოხმარებულს შრომას არა აქვს ფასი. მაშასადამე, ფასი ადევს მხოლოდ იმ შრომას, რომელიც არის ნაყოფიერი, სახმარი. ავიღოთ ოქრო და ვერცხლი: რითი სჯობიან ისინი სახმარისად სხვა ლითონებს: ფოლადს, რკინას, სპილენძს, ალუმინს, თითბერს, თუჯს და სხვა! საქმისთვის, სახმარის ნივთათ ოქროსა და ვერცხლს თითქმის ყველა ეს ლითონები სჯობიან. სიძვირე ოქროსა და ვერცხლისა იმათს სახმარ-ღირსებაზედ კი არ არის დამოკიდებული, არის დამოკიდებული იმაზედ, რამ ისინი უფრო ძნელი მოსაპოვებელი და შესამუშავებელი არიან. თუ ამათ მაგივრობას ადვილად გასწევს სხვა ლითონი, და ესენი კი სხვა ლითონის მაგივრობას ვერ გასწევენ, მაშ ამაზედ წასული ხარჯი და მუშა ჰგავს იმავე წყლის ნაყვას, რომელსაც ამ ნაყვით და ამაზედ წასულის შრომით ფასი არ ემატება. ვერა ეკონომისტი ვერ მიიღებს პასუხად იმასა, რომ ოქროსა და ვერცხლს ფასი იმიტომ აქვთ, რომ თვით საზოგადოება ძვირად აფასებსო. ბრილიანტსა და აღმასს უფრო ძვირათაც აფასებს საზოგადოება, მაგრამ რიკარდო, სმიტი და სხვანი პირდაპირ ამბობენ, რომ ისინი საფასურნი არ არიანო. ამასთან, საზოგადოებაში შეძლებულნი ხშირად ჰმართავენ ბუღბუღლის ენის სადილებს, ლამაზ ქალებს აბანავებენ შამპანსკისა და ამბრემში, — ნუთუ ამითი ლამაზ

ქალებს ფასი ემატებათ და ბულბულის ენით გამაძღრები უფრო ძვირად ელირებიან? მაშასადამე, ვერც ჩვენ და ვერც სხვანი ვერ ვიტყვი, რომ ოქროსა და ვერცხლს იმიტომ ჰქონდეთ ფასი და ღირსება, რომ მდიდარნი ამათში ბევრს ფასს აძლევენ. მაშასადამე, ოქრო და ვერცხლი, როგორც ფული, არ შეიცავენ იმგვარს შრომას, რომელსაც ადევს ფასი. თუ ეს ასრეა, მაშინ ესენიც ფულათ სახმარებლათ აღარა სჯობიან ქალაქის ფულს და საჭიროა, რომ, როდესაც ისინი გამოდიან ფულად, ამათ მაგიერათაც იქონიოს რამე სახელმწიფომ ნაყოფიერი შრომა ან განძი უზურში, ანუ უკეთა ვთქვათ, გარანტიათ, თუ არა და არც ამათ ექნებათ ფულის თვისება და ძალა. აქედამ ცხადათა სჩანს, რომ ქალაქის ფულს აქვს უპირატესობა ლითონის ფულზედ. აქვს უპირატესობა მით, რომ უფრო ადვილი სახმარი და სამუშაოა; მით, რომ ამაზედ აღარა სცდება ის მუშა ხელი და ღვაწლი, რაც უნდა ოქროსა და ვერცხლს; მით რომ, შეიძლება გამოვიდეს ბევრათ მეტი—იმდენი, რაც საჭიროა სახელმწიფოსთვის; მით, რომ უფრო მკვიდრს გარანტიას იქონიებს, ვიდრემ ოქროსა და ვერცხლისაგან აქვს.

ყველა აქედამ ცხადათა სჩანს, რომ ოქრო და ვერცხლი ფულად არ ვარგანან, და არ ვარგანან ფულის გარანტიათაც.

ახლა გადავავლოთ მოკლეთ თვალი იმათს სწავლას, რომელნიც აღიარებენ ქალაქის ფულს და თხოულობენ ამაში გარანტიას.

ეს სწავლანი რაოდენათჲე უახლოვდებიან ფულის მნიშვნელობას, მაგრამ, ფულს კიდევ ვერ აძლევენ თავის ძალას, ისინი მხოლოდ რომელსამე ნაწილს სახელმწიფო ქონებისას ჰხდიან ქალაქის ფულის გარანტიათ, გარდა ლოუსი, რომელიც თითქმის ყოველს სახელმწიფო ქონებას და შეძლებას ჰხდის ამ გარანტიათ.

ჩვენ აქ ცოტა ოდნათ დაწვრილებით ლაპარაკი დაგვიჭირდება ლოუსს აზრზედ ფულების შესახებ, რათგან, ჯერ

ერთი ესა, ამისი აზრი უფრო უახლოვდება ფულის მნიშვნელობას, და მეორეც ესა, გამოგვადგება ამისი სისტემის ბანკების ასაწონათ.

ლოუ, როგორც ზემოთაც გვქონდა ლაპარაკი, ამტკიცებდა ქალაღდის ფულის უპირატესობას ოქროსა და ვერცხლის წინაშე. ჩვენ ზემოთ დავინახეთ, რო ქალაღდის ფულს აქვს უპირატესობა ოქროსა და ვერცხლის ფულის წინაშე. ჩვენ უნდა გავარჩიოთ ახლა ლოუსი მხოლოდ შემდეგი შეხედულებანი: 1), რომ ქალაღდის ფული უნდა იყვეს უთუოთ იმათთვის, ვისაც ქონება არა აქვს და აქვს სხვა რიგი შეძლება, რომელსაც შეიცავს იმისი აგებულება, იმისი გონებაო. ვისაც ქონება აქვს, შეიძლება იმათთვის იყვეს ფულად ოქრო ო ვერცხლიო (თუმცა სახელმწიფოსთვის ფულად ხმარებას უფრო ქალაღდსა თხოულობს.) 2), რომ ფული უნდა გამოვიდეს იმოდენი, რაოდენიც იმის მოთხოვნილება იქნებაო. 3, რომ შეუძლებელი ხალხის მხრივ უნდა იყვეს ფულის გარანტიათ იმათი ძალა გონებისა და აგებულებისა; შეძლებული ხალხის მხრივ, იმათი ქონებაო; სახელმწიფოს მხრივ მთელი სახელმწიფოს მიწებო.

ერთსა და იმავე სახელმწიფოში რომ ერთთაოვის მუშაობდეს ერთნაირი ფული, და მეორეთათვის-მეორე ნაირი, ეს იქნება რაღაცა ისა, რომ პირველადვე ეს დასდებს განსხვავებას ერთსა და იმავე სახელმწიფოს მცხოვრებთა, რომელიც ეწინააღმდეგება სიმართლესაც და იმ წადილსაც, რომლისაც აღსრულება ჰსურდა ლოუსს. ეს არ შეიძლება არ ეგრძნა თვით ლოუსსაც, რათგან სხვაგან ის თხოულობს სახელმწიფო ფულად ქალაღდის ფულის ხმარებას, და ოქროსა და ვერცხლს, როგორც ფულს, უარს ჰყოფდა. ჩვენ ზემოთ უჩვენეთ მკითხველს და, როგორც ვნახეთ, ლოუსს იმ აზრისაა, რომ ოქროსა და ვერცხლის ფული უფრო უხერხული დე საზარალოა, ვიდრემ ქალაღდის ფული. მაშასადამე ამაზედ ლაპარაკი, რაც გვითქვამს, მეტი საჭირო აღარ არის.

გადავიდეთ მეორე საგნის გარჩევაზედ, ესე იგი, რომ ფული იმაოდენი უნდა გამოვიდეს, რაოდენიც იმის მოთხოვნილებაო.

იმის აწონვა, იმის გადაწყვეტა, თუ რაოდენი ფულია-საჭირო, სრულიად შეუძლებელია იმ წესით, რომელსაც ლოჟ აცხადებს თავის სწავლაში, ესე იგი, რომ კამისიამ გამოიკვლიოს ყველა უქონებელთ პირთ მათი პირადი ღირსება და აგებულებისა და გონების შეძლება, რომ აღებულს ფულში იქონიოს გარანტიათაო. რომ სახელმწიფომ გაიგოს ამ წესით ვის და რაოდენი ფული უჭირს სახელმწიფოში, მარტო ბანკის დარღვევა კი არ დასჭირდება, დასჭირდება ათასი კამისიებისა, გამომძიებლებისა და მოხელეთა დაწესება, რომელთაც შენახვა ისრე ძვირად დაუჯდება სახელმწიფოს, რომ სესხად ფულის ამღებლებს ნახევარი თავისი შრომის ფასი ამათს შენახვაზედ მოუნდებათ. ახლა დაურთოთ ამას ისიც, რომ ეს მოხელენი უნდა მოსცდნენ სხვა უფრო საჭირო საქმეს,— მაშინ სახელმწიფოს ეს ხარჯი ერთი ათად დააწვება. ამასთან, არა კამისიას, არა მოხელეთ არ შეუძლიანთ ასწონონ და გადაკვეთიან სთქვან: ვის რაოდენი უჭირს და ვის რაოდენი ფულის პასუხის გება შეუძლიან. მე, ჩემი აგებულების შესადარათ, რომელიც მარტო მე ვიცი და სხვა არავის შეუძლიან ამისი ცოდენა, მჭირდება იმდენი, რაც შეიძლება სხვებს არ დასჭირდეს და ვალდებულ ვარ კიდევ, რომ ჩემი ჯანით, გონებით, მეცადინეობით გავცე აღებულს ფულში სახელმწიფოს პასუხი. კამისიამ, ანუ მოხელეთ, რომელნიც ამას არჩევენ, შეიძლება არ მიიღონ ეს სახეში, რათგან არავითარი ამისი დასამტკიცებელი საბუთი არ უჭირავთ ხელთა. მაშინ მე და ათასს და მილიონს ჩემისთანას არ ეძლევათ იმდენი, რაც საჭიროა. უკეთეს სახელმწიფო გადასწყვეტავს, რომ ჩვენი ნებისამებრ მოგვეცეს ფული, მაშინ ჩვენს ნებას არ ედება სამზღვარი. ყველა მოინდომებს იმდენს, რომ სხვებზედ მეტი მიიღოს. მაშინ აღებულს ფულს აღარა აქვს გარანტია და ფუ-

ლი ჰკარგავს ყოველს თავის ღირსებას, ყოველს თავის მნიშვნელობას. ეს კიდევ არაფერი. რაკი მე, ცალკე პირს, მეკოდინება რომ, რაოდენსაც მინდა ფულს ავიღებ ბანკიდან და ფულის გადახდას არა ვითარი მაიძულებელი გარანტია რა აქვს, ამგვარი მუქთი ფულის შოვნა ჩამაგდებს უსაქმოაში. ეს უმეკველია იმოქმედებს სახელმწიფოზედ ცუდათ. კანდება სახელმწიფოში აურაცხელი უსაქმური ხალხი; სახელმწიფო დაეცემა, დაეცემა თვითონ ფულის მნიშვნელობაცა. თუ მავე დროს, როგორც ჰფიქრობს, ლოჟ, ოქროსა და ვერცხლის ფულიც იქნება შეძლებულთათვის დარჩენილი სახელმწიფოში, ამ ფულის მნიშვნელობა აიწვეს უზომოთ, რაკი ამ კულს ექნება გარანტია შეძლებულთა ხალხის ქონება, მაშინ იველა მიატყდება ამ ფულს, მაშინ ამ ფულის ძალით შეძლებულნი წინანდელზედ უფრო ძლიერათ და უფრო მაგრათ დაიქვრენ შეუძლებელთ ხელში: სარგებელსა და მოგებას თავის ფულს და თავნს დასდებენ იმდენს, რომ თავის დღე ი იმის სამსახურსა და გადაწყვეტას მოუნდეს შეუძლებელი ალხი. აქედამ ცხადათ ჰხედავს მკითხველი, რომ შეუძლებელია ფულის იმოდენა გამოცემა, რაოდენც საჭიროა კერძო ირთათვის; სხვათაგან სხვის საჭიროების გადაწყვეტა შეუძლებელია და ამასთან ამას მოსდევს უზომო ხარჯი; ნებისამებრ აჭიროების შესრულება კერძო პირთა არ უღებს სამზღვარს მ საჭიროებას, ჰბადებს მუქთაობას და უკარგავს ფულს მნიშვნელობას.

გადავიდეთ მესამე საჯანზედ.

ფულის გარანტია (სხვათა შორის) უნდა იყვეს ჯანი, ონება, ხალისი კერძო პირთა, ესე იგი ისა, რაც ჯერ არ ამოსულა ქვეყნად და იფარება ჩვენს ბუნებაში, ანუ, როგორც ლოჟ ამბობს, მომავალი შრომა. ამგვარი გარანტია კავს იმ მომავალზედ უზრუნველი კაცის ქცევას, რომელიც კიდის დღევანდელი დღისათვის ხვალინდელს დღეს; ეს ემსავსება საღმრთო წერილის ესაბის ქცევას, რომელმაც თავისი

მომავალი უფლება უფროსობისა მიჰყიდა დღევანდელს გასაძღომს ოსპის შექამანდში თავის ძმას იაკობს. ქალაქის ფული არის თამასუქი, მე ვიღებ დღეს შენგან ამ თამასუქფულს და ვხარჯამ, დაეხარჯე დღეს ხვალინდელი დღე. ხვალ შენს თამასუქში უეჭველია მომთხოვ ხვალინდელს დღეს და შენს თამასუქში უნდა მოქცე, ხვალინდელი დღე კი აღარა, ზეგინდელი და მაზეგინდელი დღენი, რათგან ეს ორი დღე უნდა ჩაეაყენო იმ დღეების მაგიერათ, რომელნიც დაეხარჯე, და ახლა ერთი დღის მაგიერათ ორი დღე მაწვება ტვირთათ. და ამგვარათ, რაც დღეები გადის, იმდენი უფრო მეტი მომავალი დღეები მედება სესხად. ეს უეჭველია უნდა მოხდეს მიტომ, რომ უქონებელს კაცს იმდენი დღიური მოსახმარი დასახარჯი საჭიროება აქვს, რომ ფულის შოვნის დროს ვერ შეუძლიან დაიკავოს თავი და არ იხმაროს თავის ბუნების დასაკმაყოფილებლათ. იკმაყოფილებს ბუნებრივს საჭიროებათა მომავალი შრომით: ესე იგი, ჰყიდის მომავალს შრომას დღეის საჭიროების დასაკმაყოფილებლათ. ამგვარი მომავალი შრომით გარანტია ფულისა როგორც თვით სახელმწიფოსთვის, რომელიც ამას მიიღებს, ეგრეთვე უცხო სახელმწიფოთათვის, რომელთანაც სახელმწიფოს უეჭველია მრავალი დამოკიდებულება და კავშირი აქვს, არ არის სანდო. რომელიმე სახელმწიფო რომ ენდოს თავის წევრთ ამ გარემოებაში, გარეშე ხალხნი არ ენდობიან: იმათ უჭირავთ თქვენი ფული, ესე იგი თქვენი თამასუქი, რომლისაც ვალს ან ვერ აიღებს, რათგან ამაში მოცემული გირაო და ხარჯულიც არის, ან აიღებს გვიან და მხოლოდ რაოდენსამე ნაწილს. მაშინ თქვენი თამასუქების ძალა იკარგება, თქვენი ფულის ფასი ეცემა, რათგან არა აქვთ მკვიდრი გარანტია.

მაშ დარჩენილა ერთი კითხვა: რა გარემოება უნდა ჰქონდეს ფულს, რომ იმას ჰქონდეს ნანდვილი ძალა, ძალა ფულისა? ზემოთ ვნახეთ, რომ ფულად სახმარად ჯერ ქალაქდღებდ უკეთესი არა არისრა. ქალაქის ფულად ხმარება დიდი ხანია

ლის სახე და ძალა.

ყველა მცირეც არის შეგნებული ეკონომისტი ყველა ფინანსისტი, გეტყვით, რომ ფული არის საღსარი საქონლისა, ნაშრომის გადაცვლ-გადმოცვლისა; ფული არის სიმბოლო იმ შრომისა, რომელიც მოჰხმარებია საქონელს. როდესაც ჩვენ ვამბობთ მანეთით, ამდროს უნდა ვიქონიოთ სახეში: რამოდენა ხანის შრომას დაერქვა მანეთი, რამოდენა ხნის შრომას ჰსახავს მანეთი. აქედამ გამოდის ისა, რომ მინამ ერთი და ერთი საყოველთაოთ, საქვეყნოთ არ იქნება გადაწყვეტილი, რომ, ვთქვათ, სამი საათის შრომას, ფულათ ერქმევა მანეთი, მინამ ფულს არ ექნება ნამდვილი ფულის სახე, მინამ ფული იქნება მოჩვენებასავე, რომელსაც არ ექნება არა ვითარი სწორე და გადაწყვეტილი კავშირი საქმესთან და არ იქნება ნამდვილი სიმბოლო იმ შრომისა, რომელსაც ფასს ეს უნდა წარმოადგენდეს: დღეს ის ფული, რომელსაც ჰქვიან მანათი და ღირს სამი საათის შრომის ნაყოფათ, ხვალ ჰღირს მარტო ერთის საათის ან ხუთი საათის, ათი საათის, ან მეტის ან ნაკლების შრომის ნაყოფად. ესე იგი, რასაც დღეს მანეთათ ჰყიდულობ, ხვალ იყიდო აბაზათ, ხუთ მანეთათ, თუმნათ, ორ შურად და სხვა. დღეს მანეთი შენ სამი საათის შრომის ნაყოფში მიგიღია, ხვალ ამ მანეთათ საათის შრომის ნაყოფსაც ვერა ჰყიდულობ, ან შეიძლება იყიდო ათისა და ოცი საათის ნაყოფიცა. დღევანდელი შენი მანეთი, ხვალ დღევანდელ აბაზათ აღარა ჰღირს, ან დღევანდელი შენი მანეთი ხვალ დღევანდელ თუმნათა ჰღირს. ამგვართ, დღეს გამოცემულს ფულს, ხვალ, თუმცა იგივე სახელი ჰქვიან, მაგრამ იმას თავისი სახელის ფასი ეკარგება. ყველა ეკონომისტები, ყველა ფინანსისტები ინტერესენ ამაზედ თავებს, რომ ფულს არ ემართებოდეს ეს ცვლილება; საღსრათ ამისა უჩვენებენ ათასგვართ წყობილებათა, რომელთა შორის ჩვენ მოვიყვანეთ ზემოთ საუკეთესო ეკონომისტთა აზრები.

ცხადი საქმეა, რომ, რაკი ფული უნდა იყვეს გამოძისა-

ხველი, სიმბოლო საქონელზედ მოხმარებული სასარგებლო შრომისა, მაშინ საქიოო აღარ არის, რომ ფულს კიდევ თავისი საკუთარი ფასიცა ჰქონდეს. მაშინ ოქროსა და ვერცხლის ფული ამაოა. უკეთესი სახმარი ამ შემთხვევაში არის, როგორც ზემოთაც ვუჩვენებდით, ქაღალდი. ქაღალდები, ესე იგი ქაღალდის ფულები გვეუბნებიან, რომ რასაც დროს გნებავთ წარაოდგინეთ ხაზინაში, ბანკში და ჩემში მიიღებთ ოქროსა და ვერცხლსაო. დღევანდელი ვარანტია ქაღალდისა, როგორც ისწავლებოდნენ მომეტებული ნაწილი ეკონომისტთა, არის ოქრო და ვერცხლი. თუმცა ასე აწერია ამ ქაღალდებს, მაგრამ ვერც ხაზინაში და ვერც ბანკში ვერ მიიღებთ ქაღალდის ფულში ამდენს ოქროს. მიზეზი ამისი არის ისა, რომ ოქრო და ვერცხლი ცოტაა ხაზინაში და ქაღალდის ფული უზომოთ იმაზედ მეტია. არც ერთ სახელმწიფოს არა აქვს იმდენი ოქრო და ვერცხლი, რომ ყველა თავის მოვალეებს, ესე იგი ვისაც ამათი ქაღალდების ფული უჭირავთ, გასცენ პაუზი. მაშ, ცხადი საქმეა, რომ, თუ უნდათ ამგარემოებაში ფულს ფასი ედოს, უნდა ქაღალდის ფული იმდენი გამოიცეს, რაც უზუოში რჩება ოქრო და ვერცხლი. მაშინ ფული ისე მცირე გამოვა, რომ შეასედსა და შეათასედშიც ვერ დააკმაყოფალებს სახელმწიფოსა. რათგან ფული არის მხოლოდ გამომსახველი, სიმბოლო იმ სასარგებლო შრომისა, რომელიც მოხპირებულია საქმეზედ და ამასთან არის საღსარი, რომ ამდებსა და მიმცემთ უადვილდეს საქონლისა გადაცემად მოცემასა, მაშინ, უქვევლია, უნდა გამოვიდეს იმოდენა ფული, რაოდენიც სახელმწიფოში შრომა დადებული საქონელი ტრიალებს. ამასთანავე, რაკი ეს ფული არის თამასუქი, უნდა გამოვიდეს იმოდენი, რამოდენისაც პასუხის გაცემა შეუძლიან სახელმწიფოს. უკეთეს გამოვა ამანდ ნაკლები, მაშინ ყველა საქონლისათვის არიქნება ფული, და, რადენიც ეს ფული დააკლებდა, იმდენი საქონლის პატრონს გაუძნელდება აღებ-მიცემობა და გადაცულ-გადმოცემა;

მაშინ ფულს არ ექნება თავისი ნამდვილი დადებული სახელის მნიშვნელობა, მაშინ ფულს დაედება მეტი ფასი, ესე იგი, ვისაც ის დააკლდება, იმას ეს დააწვება ტვირთათ: უნდა იმან ფულის პატრონს თავისი საქონელი ნაკლებ ფასად მიჰყიდოს, ან, თუ სესხად უნდა, უნდა დიდი სარგებელი მისცეს. უკეთუ მეტი გამოვა, მაშინ რავდენიუ ფული მეტი იქნება. მაშინ ფულს ფასი დააკლოება და ფულის პატრონი იძულებული იქნება საქონელზე მეტი ფასი აძლიოს, ვიდრემ ის საქონელი ჰღირს. გარდა ამისა, მეტი ფულის გამოცემას მოსდევს უარესი უბედურება: სახელმწიფო იძლევა იმდენს თანასუქებს ანუ იღებს ვალს, ოისაც გასტუმრების საღსარი არა აქვს. მაშინ იმას ემუქრის კოტრობა. ეგრეთვე არ შეიძლება გამოსცეს ფული შრომა დაუდებულს საქონელზედ, როგორც მაგალითათ მიწაზედ, ტყეზედ, მადანზედ და სხვა ამისთანებზე, რათგან ფული ჰსახავს ფასს; ფასი, როგორც ვცანით ადევს იმას, რასაც შრომა დასდებია. თუ შრომა დაუდებელს საქონელზედაც გამოვიდა ფული, მაშინ ამ ფულის შემწეობით ისიც ფას დადებული გახდება, როდესაც რომ იმაზედ არ არის შრომა წასული, და მაშინ შრომა დადებულს საქონელს ფასი დააკლდება, რაკი ამათი ფასის გამომსახველი ფული მეტი გამოვა, ვიდრემ თვით ეს საქონელია; და ეს მეტი გამოცემული ფული დასწევს ამათს ფასსა, ასრე რომ ფასიანს ფასი დააკლდება და უფასურს ფასი დაედება, რადგან ფასიანის დაკლებული ფასი გაღავა უფასო საქონლის ფასის მიცემაზედ. აქედან ცხადათა სჩანს, რომ ფული უნდა გამოვიდეს იმოდენა, რაოდენიუ სახელმწიფოსა აქვს შრომა დადებული საქონელი. მაშინ და მხოლო მაშინ გამოცემულს ფულს ექნება ნამდვილი ფასი. მაშინ ფული იქნება იმ ზომისა გამოცემული, რაოდენიუ საჭიროა საქონლის გადაცვლ-გადმოცვლისათვის და რაოდენისაც პასუხის გება შეუძლიან სახელმწიფოს; მაშინ ყველა შრომა დადებულს საქონელს ექნება თავისი

წარმომადგენელი საღსარი, სიმბოლო აღებ-მიცემობისა და საცულისათვის. გარე ამისა, ესე იგი სასარგებლო შრომა დადებული საქონლისა, ფულის გარანტიათ, სხვა ყველა გარანტია არის ჭიკცია, ამაოება. თითქმის ყველა ეკონომისტი არის იმის თანახმა, რომ ფასი მარტო იმას ადევს, რაზედაც შრომა წასულა. რაკი ფული არის ფასის გამომსახველი, მაშასადამე ეს უნდა იყვეს სიმბოლო მხოლოდ იმ ქონებისა და ამის გარანტიათ უნდა იყვეს ის ქონება, რომელზედაც შრომა წასულა და ამითი ფასი დასდებია. ეკონომისტთ ეს გაუშვეს მხედველობიდან: თვითონვე აღიარებდნენ, რომ ფასი ადევს მხოლოდ იმ საქონელს. რომელზედაც მუშა დრო მოხმარებულია, და თითონვე კი ფულს ჰხადიდნენ სიმელოდ იმ ქონებისა და უხდიდნენ გარანტიათ იმ ქონებას, რომელზედაც სასარგებლო შრომა არ იყო წასული ან შრომას თავისი ბეჭედი არ დაედო ჯგერა; ან არა და ჰხადიდნენ გარანტიათ იმ შრომა დაუდებელს ქონებას, რომელიც შეარდგენდა სახელმწიფოში უმცარეს ნაწილს, და თითონვე კი ამ ბოზდნენ, რომ სახელმწიფოს წარმატება დამრკაოდება, თუ ფული იმის შეძლების ზომისა არ გამოვიდა.

რასაკვარველია, ჩვენ აქ მოველით ერთს წინამდღევს პასუხს, — გვეტყვიან: როგორ გინდათ ყველა იმ საქონელს, რომელზედაც თანასწორი შრომაა წასული — დაადოთ თანასწორი ფასი, როდესაც საქონელის ფასი არის დამოკიდებული მოთხოვნილევასა და მუშტარზედაო. ზოგზედ მეტი შრომა წასულა მაგრამ მუშტარი ნაკლები ჰყავს, რომლისგამოც პატრონი იძულებული იქნება თავისი საქონელი ნაკლებათ გაჰყიდოს; ზოგზედ ნაკლები შრომა წასულა, მაგრამ მუშტარი მეტი ჰყავს და უეჭველია ის თავის საქონელს მეტათ გაჰყიდისო. ქეშმარიტია; დღიურს მოვლენას რომ ყური უვდოთ, თითქო ასრეა, რომ ფასი საქონლისა ფულზედაც და ერთმანეთში პირდაპირ გადაცვლაზედაც არის დამოკიდებული საქონლის მოთხოვნილებასა და იმათ რაოდენობაზედ, ანუ, რთგორც რუსება ამბობენ, —

на спросъ и предложеніи. მაგრამ, რომ თვით ამ ეკონომიურს-
მოვლენას კარგათ ჩავაკვირდეთ, ეს ჩვენი წინააღმდეგი პასუ-
ხი ვერ დაიჭერს თავს. „საქონლის ფასის საწყაო არის ამ სა-
ქონელზედ მოხმარებული გონებისა და აგებულობის შრომის-
დრო“, ამბობს სენ სიმონი. „საქონლის ფასს შეადგენს შრო-
მა კაცისა, რომელიც მოხმარესულა ამ საქონელზედ. რადგა-
ნაც საქონლის ფასს შეადგენს შრომა კაცისა, რომელიც
ამ საქონელზედ მოხმარებულა, ამისგამო ყველა საქონელს,
რომელსაც თანასწორი შრომა მონდომია, აქვს თანასწორი ფა-
სი-“ ამბობს მარკსი. „მათთვის, ვისაც უნდათ შეიძინონ რა-
მე საქონელი, ფასი ამ საქონლისა არის, მოხმარებული ამ სი-
ქონელზედ შრომა და ღვაწლი“. ამბობს ადამ სმიტი. რიკარ-
დო, რომელიც თითქო უჩვენებდა რომელსამე აზრის შეუესებ-
ლობას ამაში ადამ სმიტსა, შემდგომ ბევრი ლაპარაკისა და
გამოკვლევისა, დადგა ამავე აზრზედ, რომ საქონლის ფასი
არის ამაზედ მოხმარებული მუშა დრო. გობზი, პეტი, თვით
სახელოვანი საფრანგეთის მარშალი ვობანი და მრავალი სხვა-
ნი იყვნენ ამავე აზრისა. შესახებ იმ ფასებისა, რომელიც
არის დამოკიდებული საქონლის მოთხოვნილებასა და იმათს
რაოდენობაზედ (спроса и предложеніи), მარკსი იძლევა შემ-
დეგს პასუხს: „კლასიკურმა პოლიტიკურმა ეკონომიამ უკრი-
ტიკოთ აიღო ცხოვრებიდამ შეხედულობა შრომის ფასზედ;
მაგრამ, შემდგომ ეს მიატყდა ამგვარს კითხვას: როგორ უნ-
და ვადიქრას ის შრომის ფასი? მაშინ ის მიხვდა, რომ: ის
ცვლილება, რომელსაც ახდენს შრომასა და საქონლის ფასზედ
საქონლის რიოდენობა და საქონლის მოთხოვნილება (спросъ
и предложеніе) არაფერს არასა ჰლსნის, გარდა ფასების ცვლი-
ლების და მაზანდის (рыночные) ფასის აწევ დაწევისა. უკეთუ
მოთხოვნილება და საქონლის რაოდენობა თანასწორნი არიან,
მაშინ სხვა თანასწორ გარემოებასთან, ფასი ერთს დონეზედ
დადგება (აღარ აიწევ-დაიწევს.) მაშინ მოთხოვნილება და სა-
ქონლის რაოდენობა (спросъ и предложеніе) ველარ გვილს-

წიან ვერაფერ შესახებ საქონლის ფასისა. მაშინ საქონლისა და შრომის? ფასად რჩება შრომა, რომელიც არ არის დამოკიდებული მოთხოვნილებათა და საქონლის რაოდენობაზედ, და არის გამომსახველი ბუნებრივი ფასისა.“ აღამ სმიტიც ამის შესახებ თითქმის ამასავე ამბობს, აი იმისი სიტყვები: „საქმეში მაზანდის ფასი (РЫНОЧНЫЕ ЦѢНЫ) და ბუნებითი ფასი თანასწორნი არ არიან. მაზანდის ფასი არის დამოკიდებული იმ საქონლის რაოდენობაზე, რომელიც გამოტანილია გასასაღებლათ, და ამ საქონლის მოთხოვნილების რაოდენობაზედ, რადგანაც გამომცემთათვის ძნელია იმისი შეტყობა, თუ რაოდენი მოთხოვნილება იქნება საქონლისა, რომლისგამოც ძნელად შეუძლიანთ გაიგონ და გამოსცენ იმდენი, რაოდენიც მოთხოვნილებაა მუშტრისაგან; ამის გამო ძნელათ მოხდება, რომ მოთხოვნილება და საქონლის გამოცემა თანასწორნი იყვნენ. მაგრაჟ, რადგანაც საქონელიცა და მოთხოვნილებაც იმას ეტანებიან, რომ თანასწორნი გახდნენ, მაშინ ამათი შუაგული ხდება ბუნებითი ფასი, (შრომა, მოხმარებული საქონელზედ) და ამ ფასს ეტანებიან და უახლოვდებიან საქონლის ფასები.“

მაშასადამე, მოთხოვნილება და საქონლის რაოდენობა არა სახავს ნანდვილს ფასს საქონლისას. ის მხოლოდ ასწევდა: წევს და დროებით სცვლის ნანდვილს ფასს. ნანდვილს ფასს ჰსახავს მხოლოდ შრომის დრო, მოხმარებული საქონელზედ. უკეთუ მოთხოვნილება და საქონლის რაოდენობა არა ჰსახავს ნანდვილს ფასს, მაშასადამე ფულის ფასის დასახელებაზედ საქონლის ფასის დასადგებათ უნდა იხმარებოდეს, მოთხოვნილება და საქონლის რაოდენობა კი არა: ის, რაც ბუნებით და ნამდვილათ ჰსახავს საქონლის ფასს. ამ ფასს, გარე შრომისა, სხვა ვერა გამოსაჰსახავსრა. ასე რომ არ იყვეს, მოთხოვნილება და საქონლის რაოდენობა თითქმის ყოველ დღე იცვლება თითო ჯურა საქონელსგდ, თვით მუშა ხელზედაც; ამასთან, ის ერთს საქონელს ხშირად, უცვლის ფასს,

მეორე საქონელს უფრო ძვირათ, მესამეს კიდევ უფრო ძვირად. მაშინ რა დონეზედ უნდა დააყენოს ფული სახელმწიფომ? რას უნდა დაამყაროს თავისი ფულის საფასურობა? დარჩენილა, ალალაბედზედ გამოიციეს ფული. ალალაბედზედ ფულის გამოცემა ფულობას ვერ გასწევს, იმიტომ რომ არ იცით სახემწიფო საქონელზედ მეტსა სცემთ თუ ნაკლებსა. რაკი სახემწიფომ ეს არ იცის, მაშინ ის თავის საქიროებასა და შეძლებას ვერ ესაზომება ფულის გამოცემაში. და შეიძლება იმდენი ფული გამოსცეს, რისაც შეძლება არა აქვს, და მაშინ ფული ჰკარგავს თავის ფასს, რომელსაც კიდევ ვხედავთ თითქმის ყოველ დღე. ამგვარს უსაზომო ფულის გამოცემას მოსდევს ისევ კოტრობა. მაშ ფულის ზომისა და ფასის მომცემად დარჩენილა მხოლოდ ნუშა დრო, მოხმარებული საქმეზედ.

ამგვარად, როდესაც ჩვენ გავიგეთ ნანდვილი მნიშვნელობა ფულისა ანუ უკეთა ვსთქვათ, სახემწიფო ვექსილები-სა, ახლა ჩვენ შეგვიძლიან შეუდგეთ ლოუსა და პრუდონის ბანკების მნიშვნელობის გარჩევას.

ჩვენ ზემოთ მოვიყვანეთ მოკლედ აზრი ლოუსიკა და პრუდონისაც შესახებ ბანკებისა. ამათი თქმით, ბანკებმა უნდა მისცენ თამასუქებში ფული იმათა, ვისაც საქონელი არა აქვთ, არა აქვთ ქონება, და აქვთ გონება, მხნეობა, ნიჭი, სწავლა. ამითი ჰლამიან ისინი, რომ რაკი ამ უქონებელთაც ექნებათ ფული, მაშინ ისინი დაიქვრენ თავის თავათ საქმეს, აღარ დასჭირდებათ, ან ნაკლებათ დასჭირდებათ მქონებლების თავა: ამითი ისინი თანდათან შეიძენ ქონებას და პიალწევენ შეძლებულებთან.

ჩვენ, ფულის მნიშვნელობასთან, ვცანით, რომ, თუ სახელმწიფო თავის შრომა დადებულს საქონელზედ მეტს ფულს გამოსცემს, ფული თავის ძალას იმდენათ ჰკარგავს, რავდენიც მეტი გამოვა. მაშასადამე იმდენი ფული უნდა გამოვიდეს ამ საქონელზედ, რაც სახელმწიფოს შრომა დადებული ქონება

აქვს. გარდა ამისა, უკეთუ სახელმწიფო ბანკი გამოსცემს იმაზედ მეტს ფულს, რაც სახემწიფოს ამ გვარი ქონება აქვს, მაშინ მქონებელს რჩება ხელში თავისი ქონებაც და ფულიცა, რაც ეს ქონება ღირს: ე. ი. ქონებაცა და ამათი შესაფერი ფულიც მქონებელთ უჭირავთ ხელთა, უქონებელთ რჩებათ ხელში მარტო ფული, მეტი გამოცემული, რომელსაც აქვს გარანტიათ ის, რაც ჯერ არ გამოსულა და რაც უნდა იყვეს ხვალისა და არა დღეისა. ხვალის დახარჯვით, როგორც ზეითაც გვითქვამს, ხვალა რჩება ცარიელი; ხვალის დახარჯვით სახემწიფოსაც ის დაემართება, რაც კერძო პირს: ხვალ დარჩება ხელცარიელი. ამისთანა გარანტიაზედ გამოცემულს ფულს, გარდა სხვა ზარალისა, თვითონ მშრომელთათვის, რომელზედაც მე ზემოთ ვუჩვენე, არა აქვს ნამდვილი ფულის მნიშვნელობა. მართალია, ეს ფულის მნიშვნელობის დაკარგვა მარტო ამ ფულზედ არ იქნება: ეს განაწილდება ყველა სახემწიფოში გამოცემულს ფულზედ. მაგრამ საკუთრივ მშრომლებნისთვის ამგვარი ფულით აი რა ხდება. ამ ფულში თამასუქების გარანტიათა აქვთ მიცემული თავისი გონებისა და აგებულების ძალა. უკეთესთა ეკონომისტთა სწავლით, საშუალოთ მშრომელი კაცი შეიცავს მხოლოდ იმოდენა შრომის ძალას, რომელიც იძლევა მხოლოდ იმოდენს ნაყოფს, რომელიც ეყოფა ამ მშრომელს. ვსთქვათ: ბანკმა მისცა ამათ თავის აგებულებისა და გონების შრომის ძალაში ხვედრი სესხი, მაშინ ამათ მიეცემათ მხოლოდ ისა, რაც ამათვის საკმაოა. ვთქვათ მოინდომეს მშრომელთ ამ ფულით საქმის დაწყება. საქმეს უნდა მასალა, იარაღი, ბუმებისაგან მონიჭებული სიმდიდრე (მიწა, წყალი, მადანი, ტყე და სხვა). ესენი მშრომელთ არა აქვთ, ესენი უჭირავთ სხვებს ხელში. საკითხავია: ეს ქონება რითი უნდა იყიდონ, როდესაც ამათ მიეცათ მხოლოდ იმოდენი ფული რაც ამათ სარჩენათ საჭიროა? ესეც რომ იქით იყვეს, არა ვითარი მაძიებელი ძალა არ არის, რომ მქონებელთ ამათ მიჰყიდონ თავისი ქონება ფულში,

რათგან ფული ამათ არ უჭირთ, რაკი ქონებაცა და ამ ქონების საფასურო ფულიც თვითონ ხელთ უჭირავთ. უამისოთ უქონებელნი ვერ შეუღლებიან საქმეს.. მაშინ დარჩენიათ ერთი ღონე: მიჰმართონ ისევ თავის ჯანს, გონებას, მხნეობას, რომ მოახმარონ ქონებას, და იმითი ისარგებლონ. ქონება აქვთ მქონებელთ, მქონებელთ უნდათ ამათი ფული კი არა, ჯანი, მხნეობა, ძალა, ცოდნა. ისინი მისცემენ სახმარათ თავის ქონებას იმაში, რაც ამათ უჭირთ: ჯანსა, გონებასა და მხნეობაში. მაშინ რას უშვებდნენ ამათ ცარიელი ფული? ესეც კიდევ იქით იყვებს. ვთქვათ ამათ მოინარჩუნეს ფული და მქონებელთ მიყიდეს ამათ საქმისათვის საჭირო იარაღი და სხვა სახმარი მასალა და ქონება, მაშინ ესენი თავისი ფულით რას აძლევენ მქონელთ? ფული ხომ იმათ მოცემული აქვთ თავისი გონებისა და აგებულობის საშრომლად მყოფს ძალაში. მაშასადამე, ესენი აძლევენ მქონელთ თავის შრომის ძალას. რაკი ეძლევათ ამათ ფული სესხად მხოლოდ იმდენი, რაც შეარდგენს ამათს შრომის ძალას და რაც მხოლოდ არის საკმაო ამათ სარჩენად, — რაკი ამასთან ამათი შრომა ითვლება გირაოდ ბანკში, რომელმაც ამ შრომაში მისცა იმათ ფული სესხად, — მაშინ, რაკი ესენი გადასცემენ თავის ფულს მქონებელთა, ამათი შრომა გადადის გირაოდ მქონელთა ხელთა, ანუ უკეთა ვთქვათ, ესენი თავის ჯერ მოუხმარებელს შრომას სცვლიან მქონებელთა ქონებაზედ. ნუთუ ეს მქონებელნი ამ გირაოს ანუ საცვალს გაუშვებენ ისე, რომ არ ისარგებლონ ამითი? ცხადი საქმეა, მოინდომებენ ამ ფულის ძალის მოხმარებას. მაშინ იმათ, ე. ი. მშრომელთ უნდა იშრომონ ისევ მქონებელთა სასარგებლოდ, და თავის სარჩენად აღარ დარჩებათ საკმაო დრო. მაშინ ძალა რჩება ისევ მქონელთა ხელთა. მართალია, მაშინ ფულს სესხად დიდი სარგებლით ისე ვეღარ ვასცემენ. მაგრამ თავის ქონების მოხმარებაში აიღებენ იმავე მოგებას, რაც უღიათ წინად, და ძალა მშრომელთა მუშა დროდამ მოგებისა

ისევ დარჩებათ ხელთა.

მაშასადამე, აქაც კი ამ მალაღს და კეთილშობილურს დაწყებაში ბანკს არა აქვს ის ძალა სასარგებლოთ კაცობრიობისა, რასაც აწერენ იმას ლოუ, პრუდონი, ჯონ გრეი, ლუი-ბლანი და სხვანი. იმ იდეალის მისაწლომათ, რომელსაც ეტანებოდნენ ლოუ, პრუდონი და სხვანი ბანკების შემწეობით, კინდ კერძო პირი იყვეს, გრნდა კოოპერატიული საზოგადოებანი, თუ იმათ ფულთან, სხვა ქონებაც არ მოსდევს, იქნება ხრძოლა ქარის წისქვილებთან: თუ მისცემს შემწეობას მშრომელთა დროებით, მოკლე ხანს, მცირეს, ცოტაოდენს,— შეუსუნბუქებს ფულში სარგებლის გადახდას, ამასაც მხოლოდ დროებით. ამ იდეალის მისაღწევად რომ კაცობრიობა მისწვდეს იმ ბედნიერებას, რომელიც ედოთ გულში ლოუსა და ჰიმაღლეართ, იჩვენებიან უფრო ნანდილს და მკვიდრს გზებხედ; ამისი კვალი დიდხანია აღებული არის. მარკსი და იმიოი შკოლა უწოდებენ ამას ევსპროპრიაციას გაეპსპროპრიებულთაგან, (*) მაგრამ ამაზედ ლაპარაკი არ შედის ჩვენი წერილის ხროგრამაში. თუმცა ჰღირდა ამაზედ ვრცლად ლაპარაკი, რაკი ეს სწავლა: ექპროპრიაცია გაეპსპროპრიებულთაგან მრალთ სხვანაირად გაიგეს და სხვანაირად უნდათ ცხოვრებაში გაყვანა.

დასასრულ, ჩვენ არა შეგვიძლია არა ვთქვათ რაოდენიმე აიტყვა ჩვენს ბანკებზედ.

ვიცი ჩვენი შორს მქვერეტველი მკითხველი და მეტადრე ქწერალნი მიხვდნენ, რომ ჩვენ ამ სტატიით ჩვენი ბანკების წინააღმდეგეცა ვართ.

(*) ჩვენებურად ეს აზრი ასრე გამოითქმის: ჩამორთმევა ჩამორთმეულთაგან.

მე აქ უნდა ავლსნა ჩვემი აზრი.

მე ვარ წინააღმდეგი საზოგადოათ ბანკთა წყობილებისა. მაგრამ, რაკი ქვეყნად ერთი ბანკიც არის დაწესდა, მაშინ ძალა უნებურათ ვისაც უნდა თავის დაცვა, უნდა გაიჩინოს თვითონაც ბანკი.

ძალიან მავნებელია ომი და საომრად ჯარისა, ფულისა და იარაღის მოცდენა. მაგრამ, თუ ერთი რომელიმე სახელმწიფო აწყობს ჯარებს, იარაღს და სხვა მასალას და ემუქრის სხვებს ბრძოლითა, მაშინ ყველა, ვისაც თავის დაცვა უნდა, თვითონაც უნდა გაიჩინოს ჯარიცა, იარაღიცა და სხვა საომარი საჭირო მასალაცა, რომ სხვამ ეს არ შთანთქას.

ესგვე არის ბანკის შესახებ.

როდესაც შესდგა ერთი ბანკი, ფული ყველა ქვეყნიდამ, ყველა სახელმწიფოდამ ეტანება ამ ბანკს შესანახად და სასარგებლოთ. მაშინ, თუ ყველა ქვეყანას თავის ბანკი არა აქვს, აქაური ფული გავა სხვა ქვეყანაში და ამ ქვეყანას მოაკლდება მრავალი ფული, და უფულობა მისცემს დიდს ზარალს.

აი ამ მხრივ უნდა შევხედოთ ჩვენს ბანკებს, როგორც ჩვენი ფულების ჩვენსავე ქვეყანაში შემნახველს და მით ჩვენს დამცველს.

აქედამ გამოდის ის აზრი: დიდი სასარგებლო იქნება, რომ ყველა სახელმწიფოებმა მოსპონ ომიანობა და ჯარები. თუ ყველამ ერთათ არ მოსპო და მარტო ერთმა ან რამდენიმემ მოსპვს და სხვებს დარჩათ ისევა, მაშინ ეს სხვები შთანთქამენ დანარჩენებს. ევრეთვე ბანკების შესახებაც ასრეა, თუ მარტო ერთი ან რამდენიმე მოსპობს, მაშინ ამათს ფულს შთანთქამენ ისინი, ვინც არ მოსპობენ.